

Н.А. Королькова, С.А. Жолдасбекова,
Д.П. Мадиева

БАДИЙ МЕҲНАТ

Бошланғич таълим босқичининг
2-синф ўқувчилари учун дарслик

*Қозғистон Республикаси
Маориф министрлиги тасдиқлаган*

АЛМАТЫ КИТАП БАСПАСЫ

2022

ИЗДАТЕЛЬСТВО
«ЖАЗУШЫ»
БАСПАСЫ

ӨОЖ 373.167.1
КБЖ 74.200.52
К 59

Шартли белгилар:

– ўқиш мақсади

– гуруҳда ишлаш

– эсда сақланг

– ўйланг

– расм чизинг, бўянг

– бўёқ билан ишлаш

– пластилин билан
ишлаш

– қуринг, ясанг

– топшириқни бажаринг

– ижодий топшириқ

– ўрганинг, тажриба ўтказинг

– ўзингизни текшириш учун
саволлар

– хавфсизлик қоидаларига
риоя қилинг

Королькова Н.А. ва бошқ.

К 59 **Бадий меҳнат:** Бошланғич таълим босқичининг 2-синф ўқувчилари учун
дарслик / Н.А. Королькова, С.А. Жолдасбекова, Д.П. Мадиева. – Алматы:
«Алматыкітап» – «Жазушы», 2022. – 136 бет, расмли.

ISBN 978-601-200-796-1

ӨОЖ 373.167.1
КБЖ 74.200.52

© Королькова Н.А., Жолдасбекова С.А.,
Мадиева Д.П., 2022

© «АЛМАТЫКІТАП БАСПАСЫ» ЖШС, 2022

Өзбек тіліне «Жазушы» баспасында аударылды, 2022

ISBN 978-601-200-796-1

Ҳурматли ўқувчи!

«Бадий меҳнат» фани – ижод оламига йўл очадиган дарслик.

Турли хил материаллар ва ҳар хил усуллардан фойдаланиб расм чизишни, тўғри шакл беришни, буюмлар йиғишни, оригами ясашни ва ўз лойиҳангизни ўйлаб топишни ўрганасиз. Аввалги синфда олган билим ва малакангизни янада ривожлантирасиз.

Чизиқ ва доғ ёрдамида расм чизишни, иссиқ ва совуқ ранглارни ажратишни ўрганасиз. Сюжетли композиция, меъморилик санъати, меъморлар ҳақида билиб оласиз. Натюрморт, автопортрет нима эканлигини билиб олиб, қоғоздан турли буюмлар ясайсиз.

«Бадий меҳнат» дарслиги ёрдамида ижодга қизиқингиз, албатта, пайдо бўлади. У ҳолда янги билим йўлида сизга омад тилаймиз!

Буни билиш керак

Бадиий ижод учун мўлжалланган материалларнинг хусусиятлари. Ижод учун мўлжалланган асбоб-ускуналар билан хавфсиз ишлаш қоидалари

Бадиий меҳнат дарсида бизга ҳар хил иш қуроллари билан материаллар керак бўлади. Уларнинг баъзиларини сиз яхши биласиз, баъзи бирлари билан эса янгидан танишасиз.

Бадиий ижод учун мўлжалланган материаллар нима деб ўйлайсиз?

Сиз ижод учун мўлжалланган қандай материалларни биласиз? Ўша материалларнинг хусусиятларини тавсифлаб беринг.

Гуашь – рангли пигмент ва елим аралашмасига оқ бўёқ аралаштириб тайёрланадиган бўёқ. Қўшимчалар туфайли у шаффоф эмас, хира бўлади. Гуашдан сув билан аралаштириб ёки аралаштирмай фойдаланиш мумкин.

Акварель бўёқни олиш учун пигментли гилос қатрони билан, баъзан эса асал билан аралаштирилади. Акварелни сув билан суюлтириб, юпқа қилиб суриш керак. Бўёқ тез қурийд.

Акрил бўёқлар кейинчалик пайдо бўлди. Улар жуда тўйинган бўлади. Картон қоғоз, ёғоч, чинни, мато сингари тўғри келган материаллар учун қўлланилиши мумкин. Таркибидаги акрил қатрони уларни чидамли, турғун қилади. Акрил бўёқлари қуёшда куймайди ва тез қурийд.

Оддий қалам. Унинг асоси графит ва юмшоқ лойдан иборат. Қаламнинг сифатини унинг сиртидаги ёзувдан аниқлаш мумкин: Т – «қаттиқ», у очик рангли изларни қолдиради. М – «юмшоқ», у қуюқ ва ёғли из қолдиради.

Рангли қаламларнинг асоси рангли пигментдан, лойдан ва боғловчи моддадан ясалади. Қалам асосининг ранги турли хил бўлади.

Ўчиргич – қалам изларини ўчириш воситаси. У қоғозни бузмаслиги учун юмшоқ бўлиши керак.

Қуруқ пастелнинг асоси оз миқдордаги пигмент ва елим қўшилган бўрдан ҳосил қилинади. Бундай пастель енгил, бўш из қолдиради. Рангини ўзгартириш учун уни қоғозда аралаштириш мумкин.

Мум ва мойли пастель мум ёки мойли мум асосида ийланади. Унинг ранги жуда ёрқин, у қоғозга осонгина мослашади, лекин аралаштириш қийин.

Пластелин – лой ва мумдан иборат, шакл яшаш учун мўлжалланган материалдир. Қуриб қолмаслиги учун унга мой, вазелин ва бошқа моддалар қўшилади.

Фломастернинг асоси рангли сиёҳ билан тўлдирилади. Асоси қуриб қолмаслиги учун унинг сиртига пластмасса қобик кийдирилади.

Ижод қилиш учун мўлжалланган воситалар нима? Ижод қилиш учун мўлжалланган қандай воситаларни билишингизни айтинг. Бу воситалар билан ишлашнинг қандай қоидаларини биласиз?

Елим қоғоз ёки бошқа материалларни ёпиштириш учун мўлжалланган. Масалан, ундан коллаж яратишда фойдаланилади.

Қайчи – ижодий ишларда қоғоз, мато ва бошқа материалларни кесиш учун воситадир.

Қайчи, сим кесгичлар ва симли темир билан хавфсиз ишлаш қоидалари

- Қайчининг учини юқорига қаратиб ушламанг.
- Қўлингизда қайчи ёки сим кесгичларни ушлаб югурманг.
- Қайчини ёпиқ ҳолатда ҳалқа томони билан узатинг.
- Қайчи ёки сим кесгични стол четига қўйманг.
- Симли темирни кўзингизга яқин ушламанг.
- Бармоқларингизга эътибор беринг.

Палитра – расм чизишда рассом бўёқларни аралаштириши учун ихчам пластик ёки ёғоч тахтача.

Қилқаламлар турлича бўлади. Акварель бўёққа – юмшоқ майин қиллардан, гуашь ва акрилга – эгилувчан, синтетик, гуашь ва мойли бўёқларга – қиллардан тайёрланадиган турлари қўлланади.

Учлагич – оддий ва рангли қаламларнинг учини очиш воситаси.

Ушбу қоидаларни ёдда сақланг!

Хавфсизлик техникаси қоидалари

- Керакли материаллар ва воситаларни тайёрлаб олинг.
- Иш учун энглик ва фартукни кийинг.
- Барча иш-ҳаракатларни фақат ўқитувчи кўрсатмаси бўйича бажаринг.
- Иш жойини йиғноқ ҳолда тутинг.
- Дарсда бўёқ ва бошқа керакли материаллардан диққат билан фойдаланинг.
- Ўқитувчининг рухсатисиз ўрнингиздан туриб, юрманг.
- Дарслар тугагандан сўнг, иш жойингизни тартибга келтиринг.

1.

2.

Расмларга қаранг. Қайси иш жойи яхши тартибга солинган? Қайси бирида тартибсиз жойлашган?

Сиз:

- ✦ расм чизишда чизиқ ва доғдан фойдаланишни;
- ✦ табиий материалга тўғри ишлов беришни;
- ✦ табиий материаллардан буюм ясашни ўрганасиз.

Ўзим ҳақимда

Сиз:

- ✦ ижод дарси учун қандай материаллар ва қандай воситалар керак эканлигини;
- ✦ чизиқлар ва доғлар ёрдамида расм чизишни;
- ✦ автопортретнинг нима эканлигини;
- ✦ иссиқ ва совуқ ранглар қандай бўлишини;
- ✦ табиий материалларга нималар киришини билиб оласиз.

Расм чизаётганда чизиқ ва доғдан қандай фойдаланиш кераклигини ўрганасиз.

Рассом табиатда кўрган турли шаклларни ўз асарида тасвирлашга ҳаракат қилади. Шаклни канопада тасвирлаш учун эса рассомга **чизиқ** ва **доғ** ёрдам беради.

К. Моне.
Саригул гулзори

Б. Булатов.
Автопортрет

Ушбу расмларда қайси рассом доғдан, қайси рассом чизиқдан фойдаланган деб ўйлайсиз?

Чизиқ – ифодали расм чизишнинг асосий воситасидир.

Биласизми?

Чизиқ билан расм чизиш – санъатнинг энг қадимги турларидан биридир. Унинг келиб чиқишини тош асридаги қоятошларга чизилган расмлардан билса бўлади. **Тамғали тош** – очиқ осмон остидаги тош устига қурилган санъат. Қадимги одамлар ва ҳайвонларнинг тасвирларини кўрганингизда, сиз улар билан сўзлашгандай бўласиз.

Тошга чизилган
расмлар

Доғ – ҳар қандай сиртдаги тасвир изларининг ранг-тасвирдаги бадий воситаси. Бу ранг ва соя ёрдамида берилиши мумкин.

Танишинг, бу – доғ.

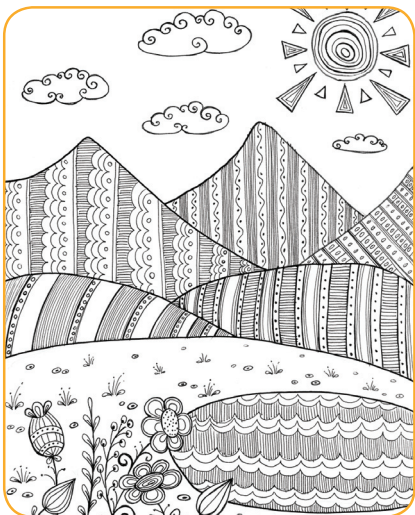

Чизиқ ва доғни чизиш учун қандай бадий материаллар ва воситалардан фойдаланиш мумкин?

Агар фақат чизиқдангина фойдалансангиз, нимани тасвирлаган бўлардингиз? Доғдан фойдаланганда-чи?

Қайси расм чизиқнинг, қайси расм доғнинг ёрдамида чизилганини аниқланг.

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (7–10-бет).

Чизиқ нима?
Доғ нима?

Сиз автопортретнинг нима эканлигини билиб оласиз ва коллаж усули ёрдамида автопортрет чизасиз.

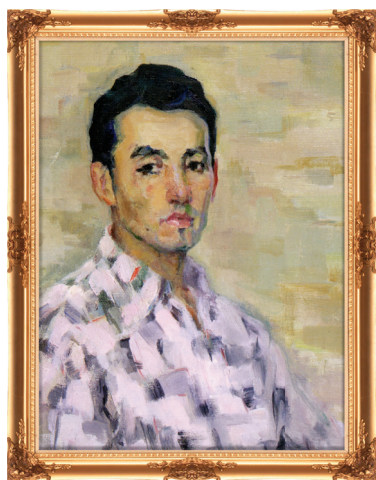
Рассом ўз санъати, фаолияти ва чизган сурати билан ўзини танита олади. Ўз портретимизни чизиб, ҳис-туйғуларимизни ва кайфиятимизни ифода этиб кўрайлик.

Портрет нима эканлигини эсланг.
Портретда кимлар тасвирланади?

Портрет — инсоннинг тасвири. Портрет инсоннинг ташқи қиёфасини тасвирлаш билангина чекланмайди, балки одамнинг характери ва кайфиятини ҳам беради.

М. Қалимов.
Талабанинг портрети

М. Нусипов.
Қалпоқ кийган қариянинг портрети

Ушбу портретларда тасвирланган одамларни тавсифланг.
Портретлардаги одамларнинг характери қандай деб ўйлайсиз?
Ушбу портретлар сизда қандай туйғуларни уйғотади?

Ушбу расмни қандай тасвирлаб берасиз?
Ушбу портретнинг ўзига хос хусусияти
нимада?

Автопортрет – рассомнинг
ўзини ўзи тасвирлаши.

А. Ғалимбаева.
Автопортрет

Айша Ғариф қизи Ғалимбаева –
рассомлик санъатининг устаси, қо-
зоқ аёллари орасидан чиққан тўнғич
мутахассис рассом. Унинг қувонч ва
нозик лиризмга тўла асарлари қозоқ
рассомлик санъатининг олтин фонди-
га киритилган.

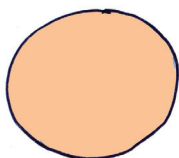
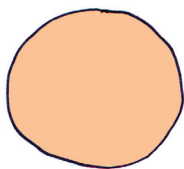
Айша Ғариф қизи қозоқ халқининг анъанавий санъати
ва миллий либосларини ўрганди. У – «Қозоқ халқининг
миллий либослари» ноёб расмли альбомнинг муаллифи.

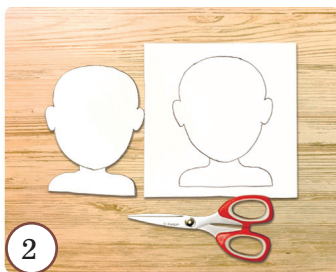
Портрет чизиш усулларини ўрганинг.

Ойнага қаранг ва юз ифодангизни ўрганинг. Автопорт-
ретни қандай тартиб билан чизишингиз ҳақида ўйлаб
кўринг.

Суратда нафақат юз ифодасини, балки кайфиятни ҳам
беришга ҳаракат қилинг.

Портретнинг аппликацияси қандай яратилганига қаранг.

1-ш дафтаридаги топшириқни бажаринг (11–14-бет).
Портретнинг аппликациясини ясанг.

Қайчи ва елим билан ишлашда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

Портрет нима? Портрет орқали нимани етказиш мумкин?
Автопортрет нима?

Иссиқ ва совуқ ранглар. Рангларнинг кайфиятга таъсири

• *иссиқ ранг*
• *совуқ ранг*
• *бирикма ранг*

Иссиқ ва совуқ рангларнинг нима эканлигини, кайфиятингизни ранг билан қандай кўрсатиш мумкинлигини билиб оласиз.

Биринчи синфда сиз рангшунослик асослари билан танишдингиз. Унинг қонунларини билмасдан туриб битта ҳам бадиий расм яратиш мумкин эмас. Ранглар ҳақида нимани ўрганганингизни эсланг.

Камалакнинг 7 та рангини тартиб билан номланг.

Ушбу рангларнинг қайси бири асосий ва қайси бири бирикма ранглар?

Бирикма ранглар қандай ҳосил қилинади?

Ҳар бир суратнинг ўзига хос ранг кайфияти бўлишини сезган бўлсангиз керак. Бири ғамгин, иккинчиси қувноқ ёки мулоҳазали, ёки ўйноқи. Суратда бундай турли рангли кайфият рангларнинг уйғунлиги, ўзаро боғлиқлиги, ранглар бирлашуви орқали юзага келади. У **колорит** деб аталади. У иссиқ ёки совуқ, тўйинган ёки хира бўлиши мумкин.

Ранглар билан танишиб олинг. Иссиқ рангларга сарик, қизил ва тўқ сарик ранглар киради. У – қуёш ва оловнинг ранги.

Совуқ рангларга кўким-тир, кўк, бинафшаранг киради. У – тун ва совуқ музнинг ранги.

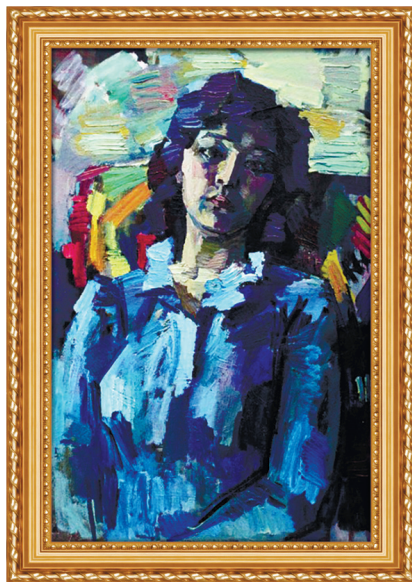

Берилган расмларнинг ҳар бири қандай рангда чизилганлигини айтинг.

Нима деб ўйлайсиз, бу расмларни чизишда рассомнинг кайфияти қандай эди?

С. Айтбаев.
Бахт

С. Айтбаев.
Дариға кўк кўйлакда

Биласизми?

Баъзи рассомлар ўз расмларида иссиқ ёки совуқ ранглардан фойдаланишни афзал кўришади. Масалан, санъатшунослар таниқли испаниялик рассом Пабло Пикассонинг асарларида «мовий» ва «пушти» деб аталадиган даврлар бўлганлигини айтишади.

Қурманғазининг «Сариарқа» куйи билан Таттимбетнинг «Саржайлау» куйини тингланг.

Муסיқий асарларнинг қайси бирини иссиқ рангда, қайси бирини совуқ рангда тасвирлаш мумкинлигини аниқланг.

Қизил, сариқ, кўк – асосий ранглар.

Асосий рангларни бир хил миқдорда аралаштириш орқали тўқ сариқ, яшил, бинафшарангларни, яъни **бирирма рангларни** олиш мумкин.

Қандай ранг билан қувончни, қандай ранг билан қайғуни тасвирлаш мумкин?

Ўзингиз севган куй учун қандай ранг мос келади?

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (15–18-бет). Камалак рангларини тўғри тартибда ёзинг.

Ранглар билан тажриба ўтказинг. Сизнинг яшил, қизил, сариқ ва бинафшаранг бўёқларингиз йўқ бўлиб кетди деб ўйланг. Қандай ранглар ёрдами билан бажара оласиз?

Совуқ ва иссиқ ранглар гаммасини танланг.

Расмни иссиқ ёки совуқ ранг билан бажаринг.

Қайси ранглар иссиқ, қайси ранглар совуқ деб аталади?

Табиий материални тўғри тайёрлаш
ва ундан буюмлар ясашни ўрганасиз.

Табиатга сайр қилиш учун чиқамиз. Куз – йилнинг
ажойиб вақти. Атроф қандай гўзал!

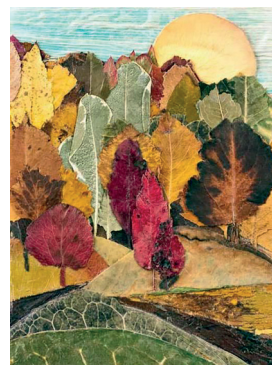

Сайр вақтида нима кўрганингизни айтинг. Кузнинг қандай
белгиларини кўрдингиз? Ёдингизда алоҳида нима қолди?

Атрофни кузатиш, атрофдаги дунёнинг барча гўзаллиги-
ни кўриш муҳимдир. Ўзингизнинг кузатувларингиз ҳақи-
даги маълумотларни бошқалар билан алмашишнинг турли
хил усулларини қўллаш ҳам, расм чизиш ҳам мумкин.

В. Поленов. Олтин куз

Барглardan
ясалган коллаж

Табиий материалларга барглар, ёнғоқ қобиғи, дарахтларнинг қобиғи ва бутоқлари, чиғаноқ, сомон, арча куртаги, патлар, тухумнинг пўстлоғи, мох ва кўплаб бошқа нарсалар киради.

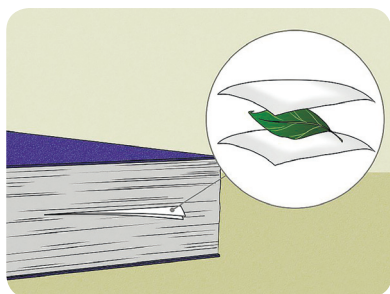

Ушбу нарсаларнинг қайси бири табиий материал эканлигини аниқланг.

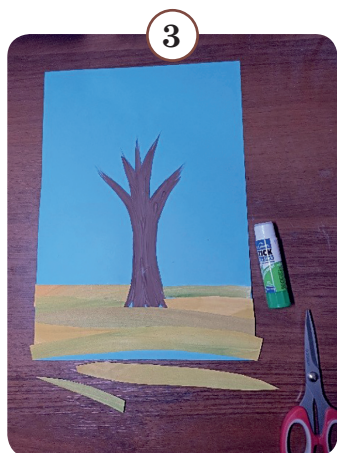

Табиий материаллар билан ишлаш учун аввал уларни тўғри тайёрлаш керак. Кузги барглارни қуритиш учун уларни қоғознинг бир неча қатламлари орасига жойлаштиради.

Қуритилган барглардан қизиқарли аппликация ва коллаж ясаш мумкин.

Кузги япроқлардан коллажни қандай ясаш мумкинлигини кўринг.

Ишлаш учун сизга кўк рангли картон, оддий қалам, ўчирғич, қайчи, жигарранг гуашь, қилқалам, сув учун идиш, елим ва табиий материал (қуритилган барг ва ўт) керак бўлади.

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (19–20-бет).

Қайчи ва елим билан ишлашда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

Табиий материаллар нима?

Барглари қандай қилиб тўғри қуритиш керак?

Ёпиштириш ишларини бажариш учун қандай табиий материаллардан фойдаланиш мумкин?

Ўзингизни текширинг

1. Қайси расм иссиқ рангда, қайси расм совуқ рангда бажарилган?

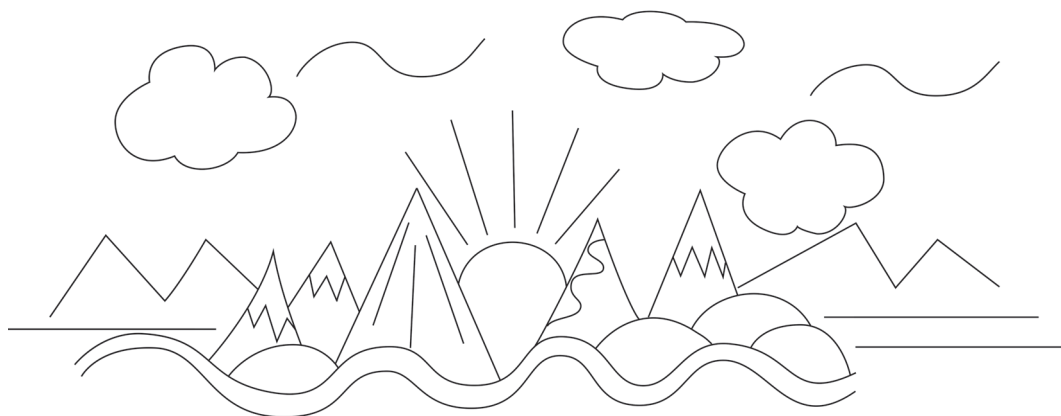

а)

б)

2. Расмда чизиқларнинг қандай турларидан фойдаланилган?

3. Ўқувчи атамалар таърифини ёзди. У топшириқни тўғри бажардими? Текширинг.

Колорит	Рангтасвирнинг бадиий воситаси.
Доғ	Расмдаги турли хил рангларнинг уйғунлиги.
Бирикма ранглар	Қизил, сариқ, кўк.
Асосий ранглар	Қизғиш сариқ, яшил, бинафша ранг.

Сиз:

- ✦ қоғоз билан ишлашни;
- ✦ оригами усулида қоғоздан шакллар тайёрлашни;
- ✦ ҳаракатланувчи шаклларни тўғри чизишни;
- ✦ натюрморт тузиш ва чизишни;
- ✦ эскиз чизишни ўрганасиз.

Менинг оилам ва дўстларим

Сиз:

- ✦ оригами нима эканлигини;
- ✦ эскиз нима эканлигини;
- ✦ натюрморт нима эканлигини;
- ✦ композиция нима эканлигини билиб оласиз.

Сиз оригами санъати билан танишасиз.

Қуйидаги буюмларнинг қандай материаллардан ясалганлигини тушунтиринг.

Қоғоз – ижодкорлик учун жуда зарур материалдир.

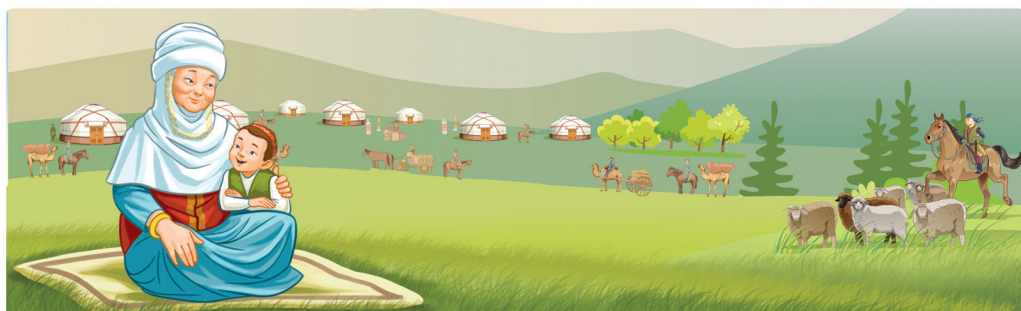
Сизнингча, қоғоз табиий материалми ёки сунъий материалми? Қоғоздан нималар ясалади? Ундан қандай фойдаланилади?

Қоғоз билан ишлашнинг энг қизиқарли ва энг осон усулларида бири «оригами» деб номланади.

Оригами – букланган қоғоздан турли хил буюмлар ясайдиган санъат тури. «Ори» – «букланган», «ками» – «қоғоз» деган тушунчани англатади. Оригамининг ватани – Япония мамлакати. 19-асрда санъатнинг бу тури кенг тарқалди.

Қозоқ оиласида бувининг роли ҳақида гапириб беринг? Бувининг кийимларини тавсифлаб беринг.

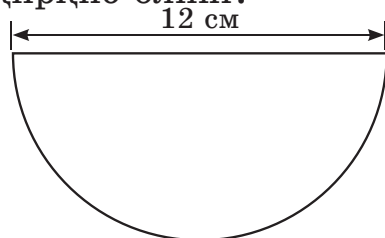
Оригами усулида бувининг тасвирини қандай яшаш мумкинлигини кўринг.

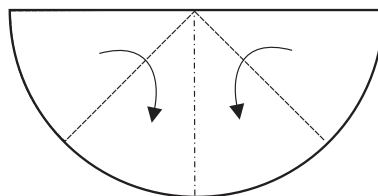
1-босқич. Бувининг кимешегини яшаш.

Ишнинг кетма-кетлиги

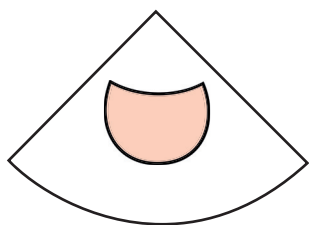
1. Доиранинг ярмини қирқиб олинг.

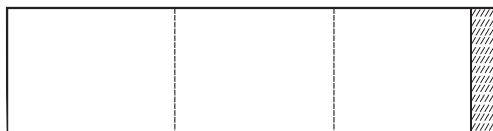
2. Икки четини ўрта чизиққа олиб келиб букланг, теска-рисига ағдаринг.

3. Букланган қоғознинг ўртасига буви юзининг расмини чизинг.

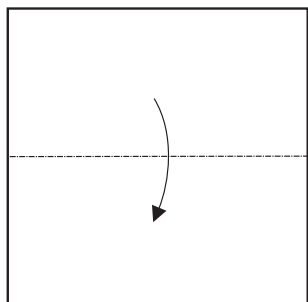
4. Кундикни яшаш учун узунлиги 9 см, эни 2 см бўлган тўғри тўртбурчакни учга букланг ва бириктиринг. Бириктирилган томонни орқасига қаратиб, кимешекнинг устига кийдириб, елимланг.

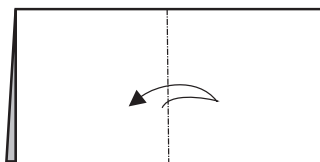
2-босқич. Бувининг кўйлагини яшаш.

Ишнинг кетма-кетлиги

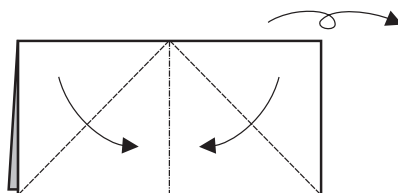
1. Томонларининг узунлиги 20 см бўлган квадратни иккига букланг.

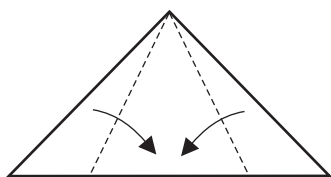
2. Тўғри тўртбурчакни яна иккига букланг, қайтадан очинг.

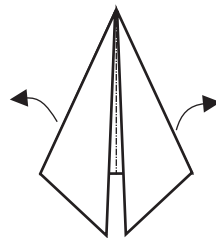
3. Уни учбурчак шаклида буклаб, теска-рисига ўгинг.

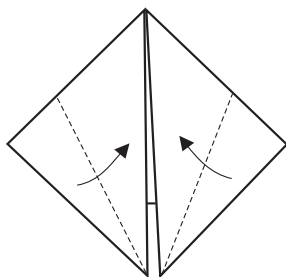
4. Учбурчакнинг четларини буклаш чизиғи бўйлаб ўртасига қараб букланг.

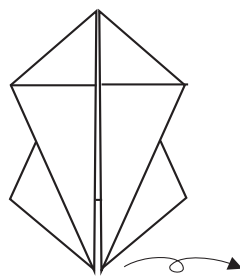
5. Орқага қайрилиб турган икки бурчакни кўтаринг.

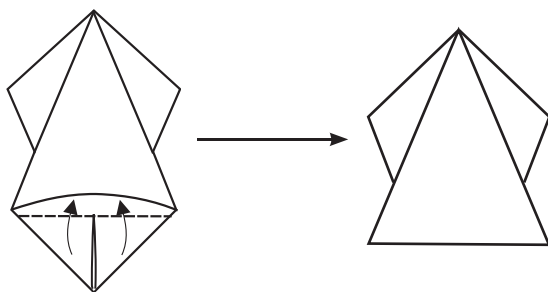
6. Икки чекка чизиқлар бўйлаб ўрта чизиққа қараб букланг.

7. Ҳосил бўлган шаклни кейинги бетига ағдаринг.

8. Пастки бурчакларни фигуранинг ичига қаратиб қайириб букланг.

9. Алоҳида бўлакларни йиғинг. Бувининг юз шаклини тасвирлаб, кийимини безантинг.

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (23–25-бет).

Оригами нима?

Бувининг кийимларига нақшлар қандай чизилган?

Бувининг кайфияти қандай?

Оригами усулида ишлашни мустаҳкамлайсиз.

Расмга қаранг. Расмда кимлар тасвирланган?
Бобонинг кийимларига эътибор беринг.

Эркакларга мўлжалланган миллий либосларнинг ўзига хос хусусияти бор. Уларнинг устки кийимининг тугмаси ўнг томондан қадалади. Белига белбоғ тақилади. Устки кийим қандай материалдан тайёрланганига қараб, чакмон, тўн, пўстин деб аталади. Йил вақтига қараб бошларига *қалпоқ*, *бўрк*, *тимақ*, *тақя* киядилар.

Билганга маржон!

Қалпоқ – наmatдан тикилган енгил бош кийимдир. Қалпоқ юпқа қилиб босилган оқ кигиздан тикилади. Безак учун қалпоқ қайирмасининг пастки қисми баъзан қора рангли бахмал билан ҳошияланади. Қалпоқнинг тепасига ҳар хил рангли жияк тақиб, ипак иплар билан нақшланади. Оқ кигиздан тикилган қалпоқ енгил, салқин ва чиройли бўлади.

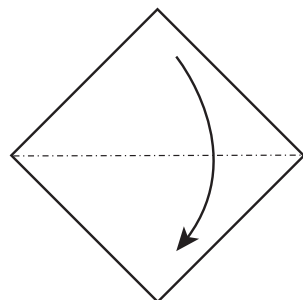
Биз бугун оригами усулида бобонинг тасвирини яратамиз.

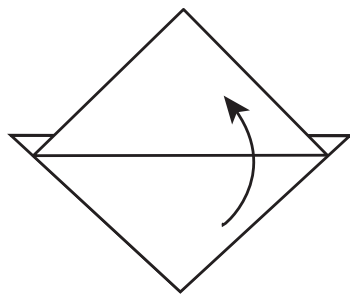
1-босқич. Бобонинг юз шакли ва қалпоғини ясаш.

Ишнинг кетма-кетлиги

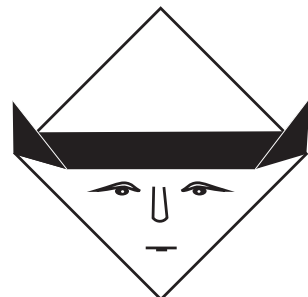
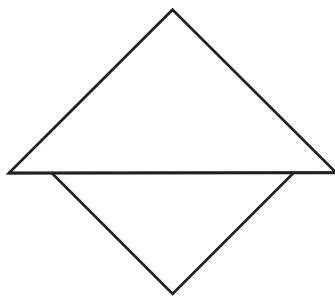
1. Томонларининг узунлиги 6 см ли квадрат қирқиб олинг. Уни диагональ чизиқ бўйлаб буклаб, буклама чизиғини туширинг.

2. Марказий букиш чизиғидан 2 см пастдан иккинчи бурчакни қайириб букланг. Иккита учбурчак ҳосил бўлди.

3. Пастки кичик учбурчакка бобонинг юзини чизинг. Юқори катта учбурчак қалпоғи бўлади. Қалпоқнинг букланган четини қора рангга бўянг. Жиякнинг икки четини устки томонига қайириб букланг.

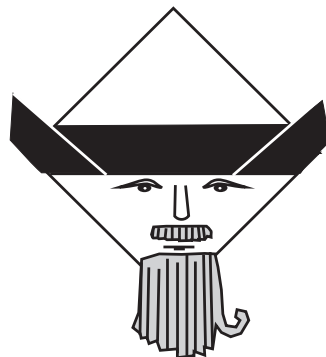
4. Қоғоздан тарам-тарам қилиб қирқиб, мўйлов ва соқол тайёрланг, уни елимланг.

мўйлови

соқоли

2-босқич. Бобонинг танасини ясаш.

Ишнинг кетма-кетлиги

Бобонинг танаси бувининг танаси шаклини ясаш тартибида бажарилади (25–26-бет). Бироқ пастки бурчаклари халтачага қайириб, солинмайди. Бу – бобонинг шимларини тасвирлайди. Учбурчакнинг учини олдинга қайириб, оёқ кийимини ясанг. Уни қора рангга бўянг.

Бобонинг тасвирини оригами усулида ясаб, кийимини безатинг. 1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (27–30-бет).

Бобонинг кайфиятини таърифланг.

Бобо ва бувининг шаклларини ясаш усулида қандай фарқ бор?

Уларнинг кийимларини қандай безатиш мумкин?

Сиз эскиз нима учун кераклигини ва эскизни қандай яшаш мумкинлигини ўрганасиз.

Болалар билан ҳовлида ўйнаётган пайтда қандай қизиқарли воқеаларни кўрганингизни ёдингизга тушириб, расмини чизинг. Бу кузатишларингизни расм орқали тасвирлаш мумкин.

Ҳовлида дўстларингиз билан қандай ўйнаганингиз ҳақида айтиб беринг. Сизга қандай ўйинлар ёқади? Сиз ҳовлидаги ўйинларнинг расмини қандай чизар эдингиз?

Биласизми?

Шифокорларнинг фикрига кўра, қувноқ, ҳаракатли ўйинларда кўп иштирок этувчи болалар тезроқ ва яхшироқ ривожланади. Аллергия ва мавсумий вирусли касалликларга бошқаларга қараганда камроқ чалинади. Бундай болалар кучли, жасур, эпчил ва матонатли бўлиб шаклланади. Уларнинг ўзига бўлган ишончи кучлироқ бўлади ва янги ютуқларга эришиш учун интилади.

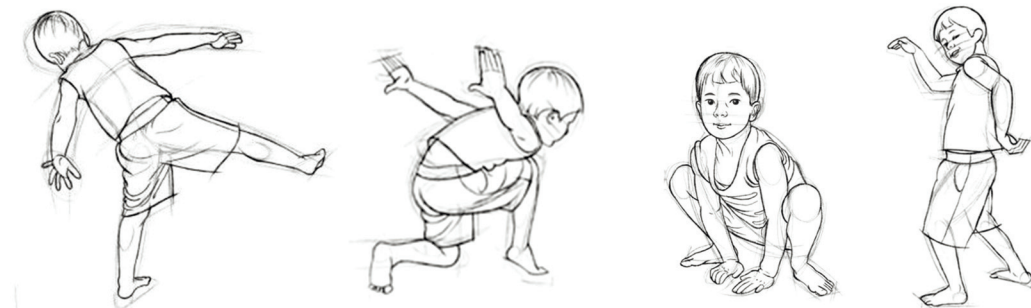
Сизнинг дўстларингиз билан бирга ҳовлида ўйнаб юрган расмингизни чизайлик. Ҳаракат вақтида оёқлар, қўллар, бош ва бутун тананинг ҳолати қандай ўзгаришини аниқ тасаввур қила олмасангиз, аввал эскизини чизиб олинг.

Эскиз – нарис-буюмга қараб, умумлаштирилган шаклда чизилган сурат. Эскиз чизик билан чизишиб, синик чизиклар ёки бўёқни суртиш орқали тўлдирилади.

Ҳаракатдаги одамнинг шаклини чизишни ўрганаёлик. Бунинг учун эскиз усулидан фойдаланамиз.

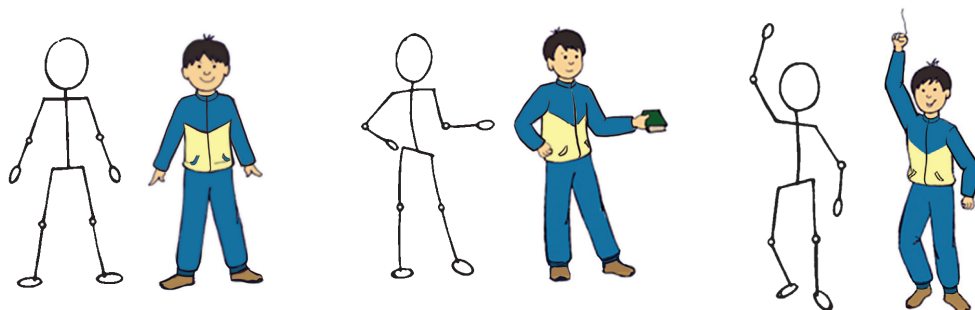

Эскиз нима?

Расм чизганда одам қўлларининг ҳаракатлари қандай кўрсатилиши мумкин?

Қўл ва оёқларнинг ҳаракатлари турли ҳаракатлар пайтида қандай ўзгаришини тасвирланг.

Ҳаракатдаги болаларнинг тана шаклини қандай тўғри чизиш кераклигига аҳамият беринг.

Дўстларингизнинг ҳаракатларини кузатиб, ўшандай бир неча эскизлар чизишга ҳаракат қилинг. Масалан, жисмоний тарбия дарсида (1-иш дафтари, 31–34-бет.)

Натюрморт. Оилавий байрам

• композиция
• натюрморт

Сиз натюрмортни қандай тўғри қуришни ва унинг расмини чизишни ўрганасиз.

Байрамларни, айниқса, оилавий байрамларни ҳаммамиз севамиз. Бутун оиланинг байрамона дастурхон атрофига йиғилиши қандай ёқимли!

Оилангизда байрамлар қандай нишонланиши ҳақида айтиб беринг.

Уйда қандай байрамона таомлар тайёрланади?

Сиз дастурхонни тайёрлашга ёрдам берасизми?

Биласизми?

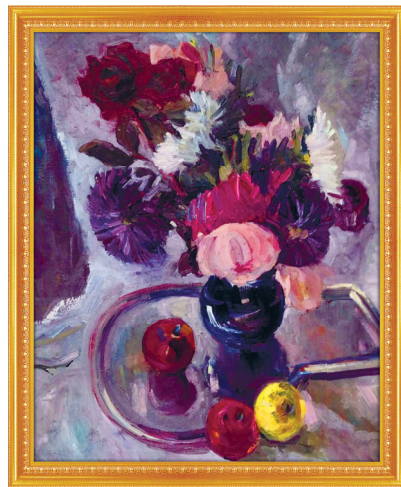
Меҳмондўстлик – қозоқ халқининг қадимдан келаётган ўзига хос хусусиятларидан биридир. Йўл юриб келаётган йўловчи ҳар қандай уйда ҳурмат билан меҳмон сифатида кутилади. Қозоқ халқининг меҳмондўстлик хусусиятлари чет эллик сайёҳларни ҳайратда қолдирган.

Суратга қаранг. Уларнинг орасида қандай ўхшашлик бор?
Рассом натюрморт чизиш учун қўллаган нарсаларни айтинг.
Натюрморт нима?

А. Ғалимбаева.
Олма билан натюрморт

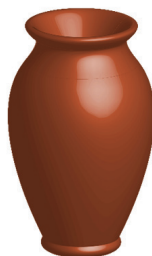

А. Ғалимбаева.
Гуллар

Натюрморт – идиш-анжом, кўкатлар, мевалар, гул каби жонсиз буюмларни тасвирлайдиган бадиий жанр.

Сиз қайси нарсалардан натюрморт яратган бўлар эдингиз?

Натюрморт ярата олиш – ҳақиқий санъат. Бу ишда **композиция**, яъни ажратиб бўлмайдиган бўлаклари бири-бири билан боғлиқ асар яратиш муҳимдир.

Суратларга қаранг, улардан бирида натюрморт тасвирланган. Иккинчисида эса буюмлар доира ва оваллар ичида кўрсатилиб, чизмаси берилган. Барча буюмларнинг овал шаклидаги композицияга уйғун равишда жойлашганига эътибор беринг.

Қуйидаги натюрморт композициясининг уч хил тартиби келтирилган намунага қаранг. Уларнинг қайси бири тўғри деб ўйлайсиз? Нима учун?

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (35–38-бет).
Композиция қоидаларига риоя қилган ҳолда натюрморт чизинг.

Натюрморт нима?
Композиция нима?

Ўзингизни текширинг

1. Буюмнинг қандай материалдан тайёрланганлигини айтиб беринг. Унга ном беринг. Қандай техникадан фойдаланилган?

2. Рассом инсон танаси ҳаракатининг эскизини тайёрлашда нималарга эътибор бериши керак?

3. Расмларнинг қайси бирини натюрморт деб аташ мумкин? Нима учун?

а)

б)

4. Ўқувчи атамалар таърифини ёзди. У топшириқни тўғри бажардимми?

Оригами	Соддалаштирилган сурат.
Натюрморт	Қўшимча бўлаклари бир-бири билан узвий боғлиқ ҳолда яратилган асар.
Композиция	Бир композицияга бирлаштирилган жонсиз буюмларни тасвирлайдиган жанр.
Эскиз	Букланган қоғоздан турли буюмлар ясайдиган қўл ҳунари тури.

Сиз:

- ✦ мактаб ҳақида сюжетли композиция яратишни;
- ✦ турли хил материаллардан фойдаланиб, қоғоздан буюмлар ясашни;
- ✦ ўз ишингизни кўргазмага тайёрлашни ўрганасиз.

Менинг мактабим

Сиз:

- ✦ сюжетли композиция тузиш қоидаларини;
- ✦ қуришнинг нима эканлигини;
- ✦ расмни паспартуга қандай жойлаштириш керак эканлигини билиб оласиз.
- ✦ ўзингизни дизайнер ўрнига қўйиб кўрасиз.

Сюжетли композиция. Танаффусда

• алтибақан
• сюжет

Сиз сюжетли композициянинг нима эканлигини ва уни қандай чизиш кераклигини билиб оласиз.

Рассомлар билимли ва кузатувчан бўлишади. Улар турли воқеалар ва ҳикояларни икир-чикиригача ёдда сақлашади. Буларнинг барчасини улар кунларнинг бирида сурат орқали тасвирлайдилар.

Танаффус пайтида қандай қизиқарли воқеаларга гувоҳ бўлдингиз? Айтиб беринг.

«Танаффусда» мавзусида сюжетли сурат чизишга кузатувлар, чизмалар ва фотосуратлар ёрдам беради.

Сюжетли сурат нима?

Сюжетли расм ёки сурат – қандайдир бир воқеани ифода воситалари орқали тасвирлашдир.

Рассом бу расмда қандай воқеани тасвирлаган?
У нечта болани чизди?
Улар нима қилишяпти?

Д. Қасимов. Алтибақан

Биласизми?

Алтибақан – қозоқ халқининг қадимий миллий ўйини. Алтибақан Наврўз байрамларида махсус қурилган. Ёшлар навбати билан алтибақанда учиб, миллий кўшиқлар куйлашади.

Сюжетли композиция – бу асар таркибий қисмлари ўзаро боғланган ва бир бутунга бирлаштирилган, бутуннинг эса ҳар бир қисми билан боғланишларда яратилган асардир.

Сюжетли композицияда жуда кўп одамлар ёки ҳаракатлар бўлмаслиги керак.

Қуйидаги расмнинг сюжет композицияси нималардан тузилган?

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (43–46-бет).
Дўстларингиз билан бирга танаффусни қандай ўтказганингиз ҳақида расм чизинг.

Сюжетли расм нима?

Сиз мактабингиз ҳақида кўпроқ билиб оласиз ва уни қоғоздан яшашни ўрганасиз.

Сиз кўп вақтингизни мактабда ўтказасиз. Мактаб ташқи кўринишига қараб катта, кичик, жойлашган ерига кўра қишлоқ ёки шаҳар мактаби бўлади.

Сиз ўқиётган мактаб қанақа? У ҳақида айтиб беринг. Уни ҳар томонлама таърифлашга ҳаракат қилинг. Сиз мактабингизни диққат билан кузатинг, чунки қизиқарли нарсани сезмай қолишингиз мумкин. Сизнинг мактабингиз бошқа шаҳар ёки қишлоқ мактабидан қандай фарқ қилади?

Ўз мактабингизда нимани ўзгартирган бўлардингиз? Суратдаги замонавий мактаб моделлари сизга ёқадими?

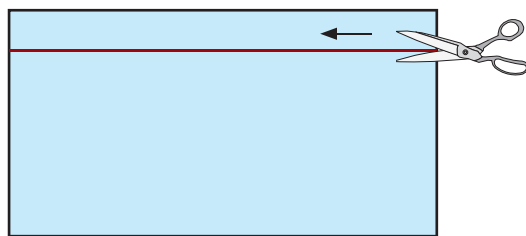
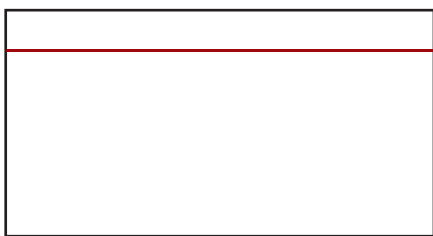

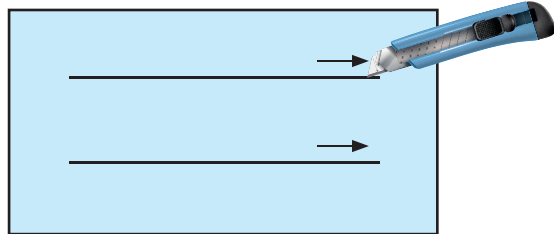
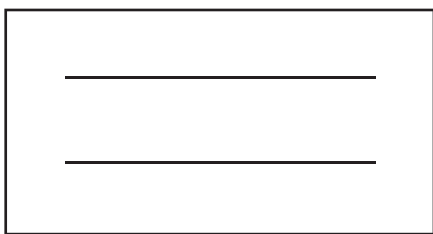
Қуриш учун аввал қоғоз ёки картон қоғозга белги қўйишда фойдаланиладиган шартли белгиларни билиб олиш керак.

Ишчи чизиклар – бу қоғоз ва картон қоғозга белги қўйиш учун фойдаланиладиган шартли белгилар. Унинг ёрдамида қоғозга белгилар, чизиклар ва фигуранинг четки чизиклари туширилади.

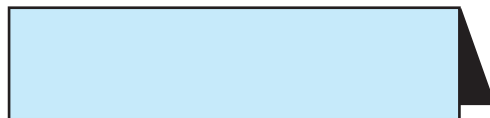
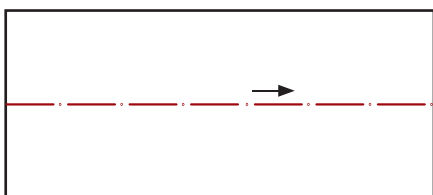
1. Тўғри чизик бўйлаб қирқиш

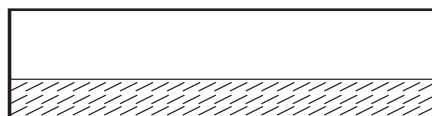
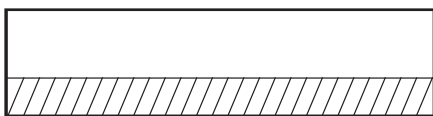
2. Қоғознинг ўртасини кесиш чизиғи

3. Букиш чизиғи

4. Елим суртиш чизиғи

Елимни қоғознинг
сиртига суртиш

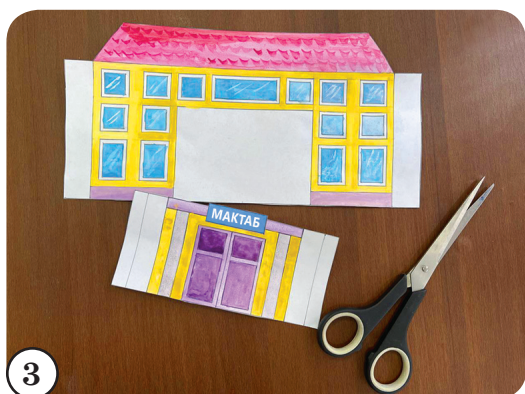
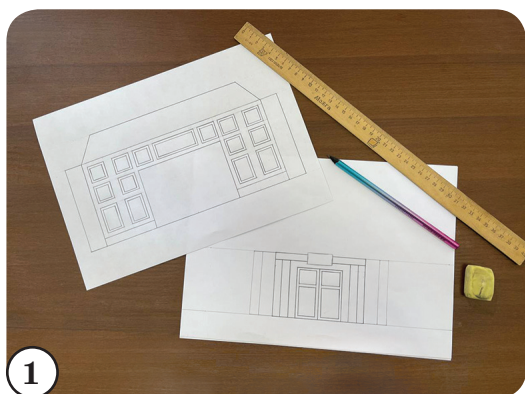
Елимни қоғознинг ички
томонидан суртиш

Қуриш – бу бирор нарсанинг тузилишини, моделини яратиш.

Модель (намуна) – бирор нарсанинг кичрайтирилган нусхаси.

Бинонинг ярим ҳажмли моделини қандай ясаш мумкинлигини кўринг.

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (47–50-бет).

Ўз тасаввурингиздаги мактабнинг ярим ҳажмли моделини ўйлаб топинг ва ясанг.

Қайчи ва елим билан ишлашда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

Модель нима?

Қуриш нима?

Турли хил нарсалардан буюм яшаш. Қаламдон

• дизайн
• моддий
муҳит

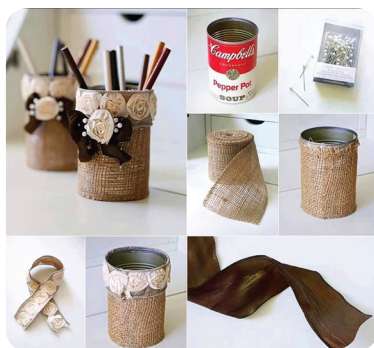
Турли хил материаллардан фойдаланиб,
қоғоздан буюм яшашни ўрганасиз.

Чиройли расмлар ва композицияларни турли хил материаллардан яшаш мумкинлигини биласиз. Тасма, тугма, табиий материаллар сизнинг тасаввурингизни, ижодингизни ривожлантиришга ёрдам беради.

Фотосуратларга қаранг. Қаламдонни яшаш учун қандай материаллардан фойдаланилган?

Турли хил кераксиз материаллардан яна нима яшаш мумкин?

Турли хил нарсаларни ташлаб юбормасдан, улардан ўзимизга фойдали нарса ясаб олишга одатланиш мақсадга мувофиқ. Бу билан атроф-муҳитни тозаликда сақлашга ҳисса қўшган бўласиз.

Буюмни яшаш учун қандай турли хил материаллардан фойдаланиш мумкин?

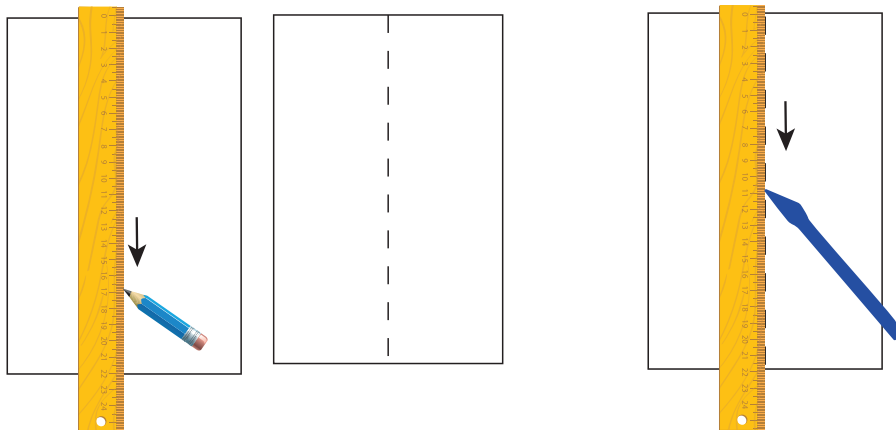
Биласизми?

Экология фани одамлар, ҳайвонлар ва ўсимликларнинг бир-бири билан муносабатларини ўрганади. Уларнинг ўзлари яшаётган муҳит билан алоқалари ҳам кўриб чиқилади.

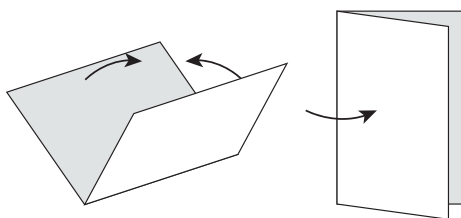
Эколог олимлар олдида турган вазифа – атроф-муҳит софлигини сақлаб қолишдир.

Қоғоз ёки картон қоғозни буклаш усули

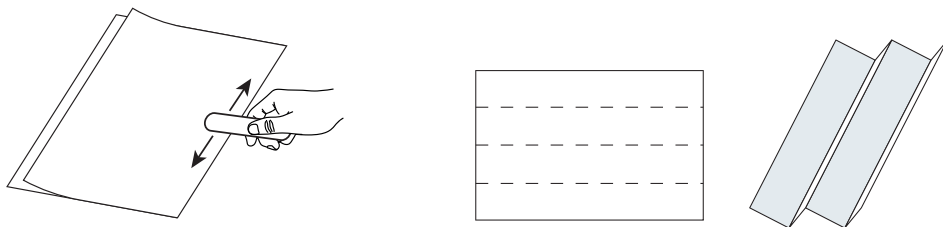
Буклаш – қоғоз билан ишлашнинг осон усули.

1. Картон қоғозни буклаш учун дастлаб ола белги қўйилади.
2. Қалин қоғознинг тўғри буклаш учун белгиланган букиш чизиғи устида кескич билан ёрик ҳосил қилинади.

3. Агар букиш чизиғи қоғознинг айнан ўртасида бўлиши керак бўлса, қоғоз четларининг бурчаклари бир-бирига тўғри келиши учун уни буклаш керак.

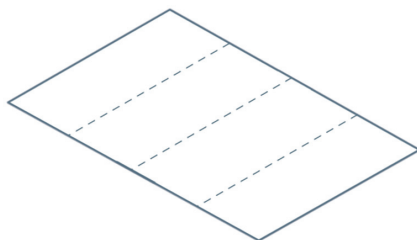
4. Аниқ, тўғри буклаш чизиғини олиш учун уни махсус асбоб билан текислаш керак.
5. Агар қоғозни қатлаб буклаш керак бўлса, аввал ола буклаш чизиғи белгилаб олинади.

Дизайн – бу машина, асбоблар, маиший буюмлар, кийим ва бошқа буюмларни бадий лойиҳалаш. Бу нарсаларни яратишда дизайнер иштирок этади.

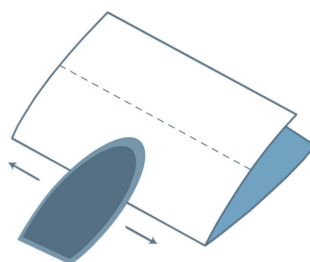
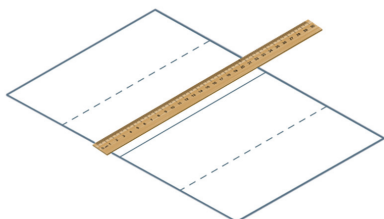
Ўз қўлларингиз билан ўзингизга зарур бўлган қаламдонни ясаб олинг.

Ишнинг кетма-кетлиги

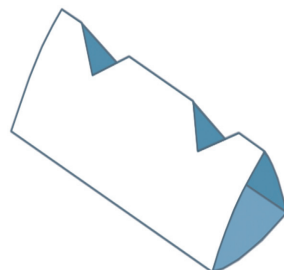
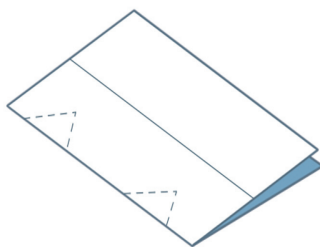
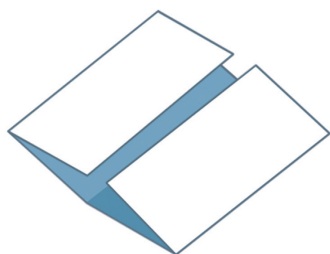
1. Картон қоғозни тўртта тенг қисмга бўлинг ва белги қўйинг.

2. Буклаш чизиқларини чизиб тайёрланг.

3. Чизғич ёрдамида ўртадаги чизиққа из тушинг.

4. Текислагични буклаш чизиғининг устидан юргизинг.

5. Бошқа чизиқлар бўйича ҳам букланг.

6. Иккита учбурчакни белгилаб, уни кесиб олинг.

7. Намуна бўйича ясанг. Пастки қисмини елиманг.

8. Қаламдоннинг сиртини безанг.

9. Йогуртдан бўшаган идишларни тайёрланг.

10. Йогурт идишининг пастки қисмига елим суриб, кесиб олинган тешикнинг ички томонига ёпиштиринг.

11. Тайёр қаламдонга тўғри келган ўқув қуролларини солиш мумкин.

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (51–52-бет).

Қайчи ва елим билан ишлаганда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

Қоғозни қандай қилиб тўғри буклаш керак?
Дизайн нима?

Сиз кўргазманинг нима учун кераклигини билиб оласиз. Ўз ишингизни кўргазмага тайёрлайсиз.

Рассом учун суратни чизиш вақтида ўз фикрлари ва ҳис-туйғуларини акс эттириб, бошқа одамлар билан бўлишиши жуда муҳимдир. Улар ўз асарларини кўргазмага қўйиб, томошабинлари билан учрашадилар, фикр алмашадилар.

Кўргазма нима учун керак?

Сиз кўргазмага борганмисиз?
Кўргазмада қандай қизиқар-
ли нарсаларни кўрдингиз?
Хотирангизда алоҳида нима
қолди?

Кўргазма – бу оммавий томоша қилиш учун намойиш этилган санъат асарлари тўплами. Галерея ва санъат музейларида кўпинча кўргазмалар ташкил қилинади.

*А.Қастеев номли Санъат музейидаги экспозициялар.
Алмати шаҳри*

Кўрғазмада бадий суратлар, графика, ҳайкалтарошлик, амалий-безак санъати асарлари, шунингдек фотосуратлар намоиш этилади.

Кўрғазмага қўйилган санъат асарлари **экспонат** деб аталади.

Кўрғазма экспонати нима?

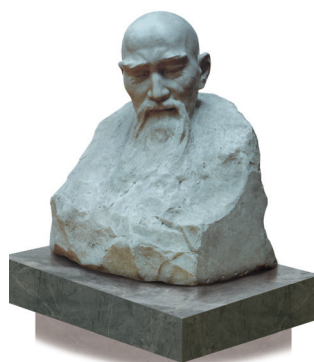
Буюмларнинг қайси бири экспонат, қайси бири экспонат эмас?

А. Ғалимбаева. Дастурхон

М. Қисамидинов. Махамбет

Экспонатлар кўрғазма учун йиғилганда уларни безатиш зарур. Расмлар рамкаларга солинади, ҳайкаллар учун эса махсус тагкурсилар яратилади. График ишлар картон қоғоздан ясалган сиртга (**паспартуга**) жойлаштирилади.

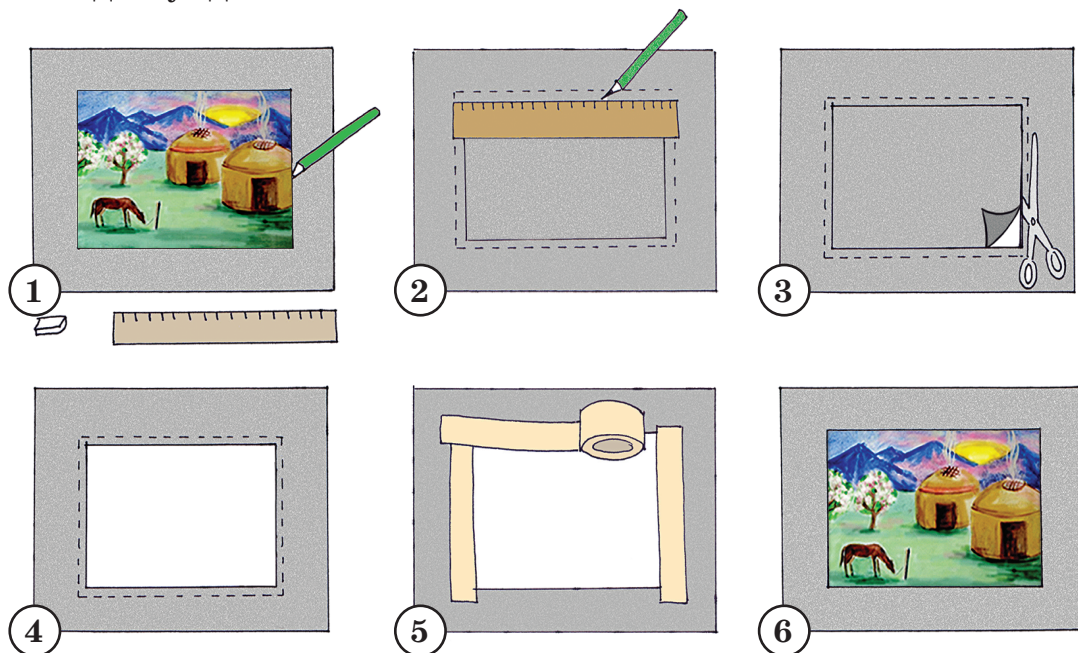

Паспартудаги ўзингиз чизган расмни қандай қилиб тўғри безатиш кераклигини кўринг.

1. Қалин қоғоз ёки картон қоғоз олинг. Ўзингиз чизган расмни ўртасига жойлаштириб, четини қалам билан чи-
зиб чиқинг. Расмингизни четга олиб қўйинг.

2. Чизғич ёрдамида тўртбурчак чизинг.

3. Қирқиб олинг. Ўртасида ўйиғи бор тўғри тўртбурчак пайдо бўлди.

4. Ишингизни паспартунинг ўйиғига жойлаштиринг.

5. Ишингизни орқа томонидан паспартуга маҳкамланг.

6. Иш тайёр.

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (53–54-бет).

Ўз суратингизни паспартуга жойлаштиринг. Дўстларингиз билан биргаликда умумий кўргазма экспозициясини ташкил этинг.

Қайчи билан ишлаганда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

Кўргазма нима?
Экспонат нима?

Ўзингизни текширинг

1. Қуйидаги расмлардан қайси бири сюжетли композицияга тегишли?

2. Бирор нарсанинг кичрайтирилган нусхаси нима деб аталади?

3. Атроф-муҳитни тоза сақлаш муаммоси билан қайси олимлар шуғулланишади?

а) шифокор

б) эколог

4. Тегишли маълумотларни аниқлаштириш учун тажриба ўтказадиган одам.

а) тадқиқотчи

б) ҳайдовчи

5. Музейдаги бадий асарларни оммавий тақдим қиладиган жой қандай аталади?

а) кўргазма

б) сахна

6. Кўргазмада намоиш этиладиган санъат асарлари қандай аталади?

а) экспонат

б) расм

Сиз:

- ✦ пейзаж чизишни;
- ✦ туз билан тасвирлашни;
- ✦ меъморий лойиҳа қилишни ўрганасиз.

Мен туғилган ўлка

Сиз:

- ✦ фон бериш усулидан фойдаланиб, пейзажни қандай тасвирлаш мумкинлигини;
- ✦ меъморчилик нима эканлигини;
- ✦ меъморнинг ким эканлигини;
- ✦ аралаш техника нима эканлигини билиб оласиз.

Она юртингизнинг гўзаллиги ҳақида ҳикоя қилишни, тус бериш усули билан расм чизишни ўрганасиз.

Мамлакатимизнинг табиати жуда гўзал ҳамда алвон турли. Қозоғистонда баланд чўққилар билан оқ бошли тоғ, бепоён дашт, шарқираб оққан дарё, кенг кўл, улуғвор Каспий денгизи бор. Ер ости қазилма бойликларга тўла.

Сиз яшаётган ўлканинг табиатини тасвирлаб беринг.

Сайр қилаётганингизда она юртингизнинг қандай эътиборга лойиқ жозибали манзараларини кўргансиз?

Пейзаж (табиат манзараси) нима? Ёдингизга тушинг.

Биласизми?

Мамлакатимизнинг табиати хилма-хил. Унда чўл, дашт, ўрмон, дарё ва кўллар баланд тоғлар билан уйғунлашган.

Туғилган ўлка табиати кўплаб Қозоғистон рассомларини илҳомлантиради. Улар ўз асарларида туғилган ўлкаларига бўлган чексиз муҳаббат, она табиатнинг бетакрор гўзаллигини тараннум этадилар.

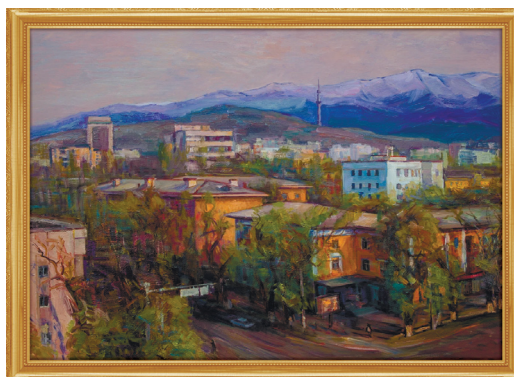
С. Жанбиршиев. Қарасу

Қозоғистон рассомларининг расмларини кўриб чиқинг. Сиз чизган пейзажда нимани тасвирлар эдингиз?

А. Қастеев. Гуллаган олма дарахтлари

А. Дауитбаев. Шаҳар кўриниши

Она юртнинг расмини чизиб кўрайлик. Ишимиз учун тус бериш усулидан фойдаланамиз.

Тус – бу қоғоз юзасини ялпоқ мўйқалам билан бўяш. Уни битта рангда ёки бир нечта рангда бажариш мумкин.

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (57–60-бет). Тус бериш усулида туғилган ўлкангиз табиатини тасвирланг.

Пейзаж нима?
Тус нима?

Қоғоз рельефи техникаси. Ирмоқ

• фактура
• рельеф

Қоғоз рельефи техникасидан фойдаланиб, ирмоқ расмини қандай чизишни билиб оласиз.

Иссиқ кунда ирмоқнинг бошида бўлиш қандай ажойиб! Оқаётган тиниқ сувнинг тубида ранг-баранг тошлар кўрилади. Ирмоқнинг шилдираган овозини соатлаб ўтириб тинглаш мумкин.

Қандай дарёлар ва ирмоқларни кўргансиз? Ўз таассуротларингизни тасвирланг. Сиз ирмоқнинг сурати бор пейзажни қандай чизган бўлардингиз?

В. Ведерников. Катта Алмати дарёси ёнидаги ирмоқ

Ижодий иш учун анъанавий воситалар – акварель ёки гуашдан фойдаланишингиз мумкин. Лекин сув оқими, ирмоқ бўйидаги тошлар, қари дарахт қобиғининг бурмаларини, яъни буюмнинг **фактурасини** қандай акс эттириш мумкин?

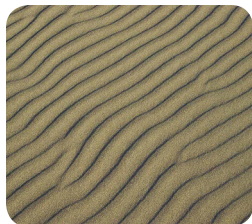
Фактура – қандайдир бир нарсанинг юзасига тегиш ёки кўриш билан аниқланадиган хусусият.

Фотосуратларда қандай фактураларни кўряпсиз?

Дарахт
пўстлоғи

Қум

Лой

Майда тош

Табиий фактураларни қандай яшаш мумкин?

Бунинг учун сиз қандай материаллардан фойдаланасиз?

Фактуранинг ҳамма вақт ҳажми, яъни рельефи бўлади.

Рельеф – ярим ҳажмли тасвир. Ҳайкалтарошлар кўпинча рельефни қўллашади. Рангтасвирчилар ўз асарларига рельеф элементларини қўшадилар.

Биласизми?

Рельеф элементлари замонавий рассомларнинг асарларида кўп учрайди. Бунинг учун улар махсус рельеф пасталаридангина эмас, балки картон қоғоз, қоғоз, қум ва ҳатто тошлардан ҳам фойдаланадилар.

Рельеф техникасидан фойдаланиб, қоғоз салфеткалар ёрдамида табиат кўринишларининг расмини қандай чизиш мумкинлигини кўринг.

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (61–64-бет).

Қоғоз рельефи техникасидан фойдаланиб, ирмоқ-нинг расмини чизинг.

Фактура нима?
Рельеф нима?

Аралаш техника. Қор ва совуқ

- табиат ҳодисалари
- аралаш техника

Сиз аралаш техниканинг нима эканлигини ва туз билан қандай расм чизиш мумкинлигини билиб оласиз.

Қиш – йилнинг ажойиб фасли! Бу вақтда табиат ўзгача кўринишда бўлади. Ер юзини оппоқ момик қор билан безайди. Аёз уйларнинг деразаларига нақшлар чизади. Бу гўзалликни тасвирлаб кўрайлик.

Ёдда тутинг! Қаттиқ совуқ пайтида кўчада узоқ вақт юриш мумкин эмас.

Сиз қандай қишки табиат ҳодисаларини биласиз?
Аёз нақшлари нима? Уни қандай тасвирлаш мумкин?

Аралаш техника усули билан бажариладиган ишларда акварель, оқ гуашь, туз ва ПВА елимидан фойдаланилади.

Акварель

Гуашь

Елим

Туз

Аралаш техника – турли хил бадий материаллар ёрдами билан яратилган расм. Масалан: акварель, турли рангли қаламлар, гуашь ва қуруқ пастельдан фойдаланилади.

Ўзингиз чизадиган расм учун қандай тусларни танлайсиз? Аралаш техника усулини қандай қўллайсиз? Қишки табиат кўринишларини тасвирлаш учун яна қандай усулларни қўллар эдингиз?

Биласизми?

Нима учун муз кристаллари шиша юзасида жуда ажойиб нақшлар ясайди? Унга шиша сиртидаги чизиқлар ва нотекисликлар сабаб бўлади. Уларнинг юзасида аввал муз дончалари пайдо бўлади. Нақш солишда чанг зарралари ва ҳаво оқими ҳам қатнашади.

Туздан фойдаланиб, аралаш техникада қандай қилиб расм чизиш мумкин?

Ишнинг кетма-кетлиги

1. Кўк тусли акварель билан ранг бериб, ойнанинг кўринишини чизамиз.
2. Уни бироз қуритамиз.
3. ПВА елимига мўйқаламни ботириб олиб, тус берилган қоғоз юзига нақш соламиз.
4. Суратнинг устига туз сепамиз (майда туздан фойдаланиш мақсадга мувофиқ).

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (65–68-бет). Қишки табиат кўриниши ёки деразадаги қиров нақшларини чизинг.

Елим билан ишлаганда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

Аралаш техника нима?

Бинони лойиҳалаш. Шаҳар (қишлоқ)

• меъмор
• меъморчилик
намунаси

Сиз чизғичдан фойдаланиб, ўйни лойиҳалаш
усулини ўзлаштирасиз. Чизғич билан
белгилашни ва ўлчашни ўрганасиз.

Бизнинг атрофимизда кўплаб бинолар мавжуд. Улар:
турар-жой бинолари, музей, театр ва савдо маркази. Улар-
нинг лойиҳасини меъморлар ўйлаб топади, қурувчилар
эса қурадилар.

Расмда нима тасвирланган?

Бинолар қандай геометрик шакллардан тузилган?

Уларнинг ўзига хослиги нимада?

Меъмор (архитектор) – энг
қадимги касблардан бири.
Меъмор биноларнинг таш-
қи томондан ҳам, ички то-
мондан ҳам қандай кўрини-
шини тасаввур қилиш учун
биноларнинг чизмасини
ишлаб чиқади ва чизади.

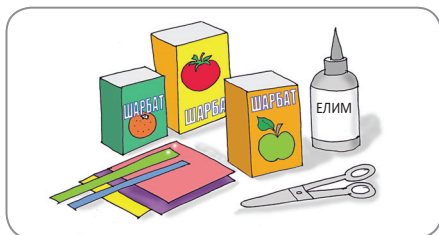

Меъморчилик намунаси
(макет) – лойиҳалаштири-
ладиган қурилишнинг меъ-
мор ясайдиган ҳажмий –
фазовий тасвири.

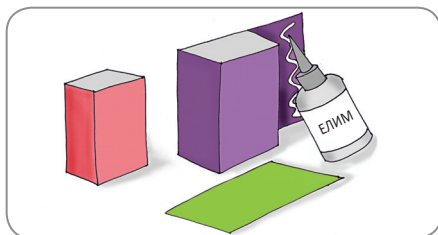

Меъморчилик намунаси

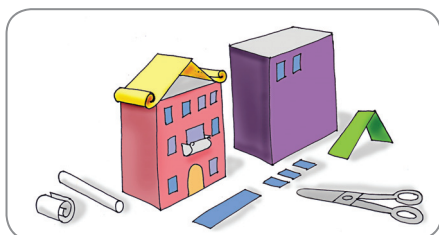
Бўшаб қолган шарбат қутиларидан шаҳар лойиҳасини қандай ясаш мумкинлигини кўринг.

1. Бўш қутилар ва рангли қоғоз тайёрланг.

2. Қутиларнинг ташқи қисмини рангли қоғоз билан елимлаб, ёпиштиринг.

3. Қутидан ясалган уйларнинг томлари, деразалари ва эшигини ёпиштиринг.

4. Тайёрланган уйларни катта картон қоғозга елим билан маҳкамлаб жойлаштиринг. Атрофини инсон шакллари билан, автомобиллар ва дарахтлар билан тўлдиринг.

Қутилардан ясалган шаҳар намунаси шундай бўлади.

1-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (69–70-бет).

Қайчи ва елим билан ишлаганда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

Меъмор ким? У қандай иш билан шуғулланади?
Қандай геометрик шаклларни биласиз?

Ўзингизни текширинг

1. А.Қастеев ўзининг қайси асарида она юртининг табиат манзарасини тасвирлаган?

а) Гуллаган олма дарахтлари

б) Амангелди Иманов

2. Бир ёки бир нечта ранглардан фойдаланган ҳолда қоғоз ва-
рағини яхлит ҳолда бўяш қандай номланади?

а) ранг

б) тус

3. Ҳайкалтарошлар ўз ишларида кўпинча қўлайдиган ярим ҳажмли тасвир қандай аталади?

а) фактура

б) рельеф

4. Тасвирий санъатнинг турли бадий материаллар ёрдамида бажариладиган усулини айтинг.

а) аралаш техника

б) тасвирий санъат

5. Биноларни лойиҳалайдиган ва қурилишнинг боришини бошқарадиган мутахассис қандай аталади?

а) қурувчи

б) меѣмор

6. Буклаш чизиғининг шартли белгисини кўрсатинг.

a)

6)

_____ 9 _____ 9 _____ 9 _____ 9

Сиз:

- ✦ қуруқ пастеллар билан расм чизишни;
- ✦ нуқталар билан расм чизишни;
- ✦ ҳаракатдаги нишонларни тасвирлашни;
- ✦ ҳайкалга скелетда шакл беришни;
- ✦ ҳаракатдаги шаклни яшашни ўрганасиз.

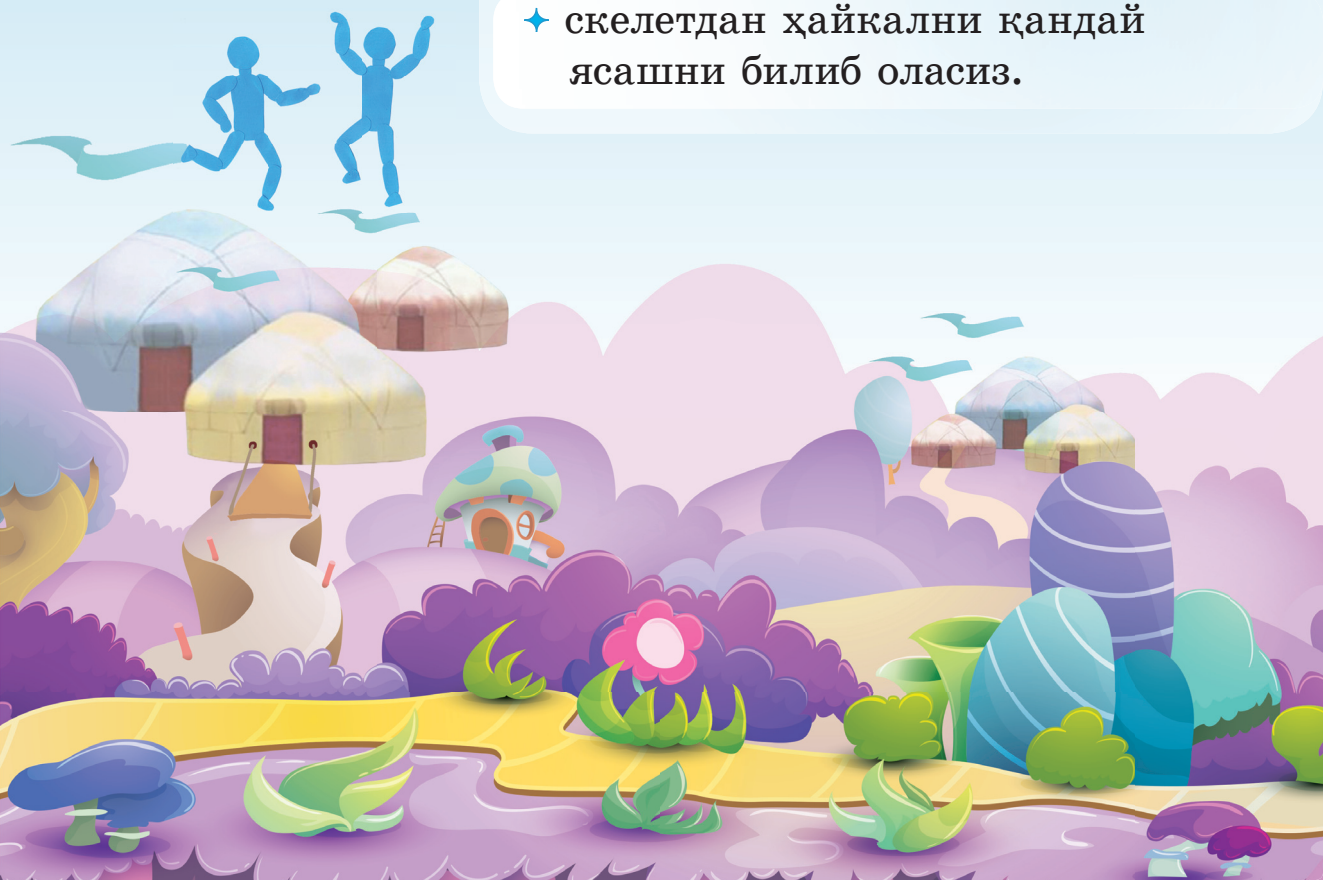

Соғ танда – соғлом ақл

Сиз:

- ✦ пуантилизмнинг нима эканлигини;
- ✦ ҳайкалтарошлик нима эканлигини;
- ✦ қуруқ пастель билан расм чизиш усулини;
- ✦ скелетдан ҳайкални қандай ясашни билиб оласиз.

Сиз аралаш техника нима эканлигини ва
қуруқ пастель билан расм чизишни билиб оласиз.

Қиш йилнинг ажойиб фасли. Қиш фаслида дўстлари-
миз билан тоза ҳавода ўйнаймиз, вақтимизни хушчақ-
чақлик билан ўтказамиз. Қорбўрон ўйнаб, чанада сирға-
намиз, чанғи, коньки учамиз. Аксарият болалар қишки
спорт ўйинлари билан шуғулланадилар.

Сиз қандай қишки спорт турларини биласиз?

Сиз қандай қишки спорт турлари билан шуғулланасиз?

Спортнинг бу тури нимаси билан қизиқарли?

Нима учун қишда спорт билан шуғулланиш фойдали?

Биласизми?

Медеу – баланд тоғда жойлашган дунёдаги энг йирик спорт мажмуаси ҳисобланади. Бу сунъий яхмалак жуда катта майдонни эгаллайди. Баланд тоғларнинг муздай тоза сувидан фойдаланиб қурилган яхмалак конькида учиш бўйича юқори натижаларга эришишга ёрдам беради. Бу ерда 120 дан ортиқ жаҳон рекордлари ўрнатилган.

Келинг, муз устида конькида учаётган болаларнинг расмини чизамиз. Биз буни гуашь билан ранг берилган қоғозга қуруқ пастеллар билан чизиб бажарамиз.

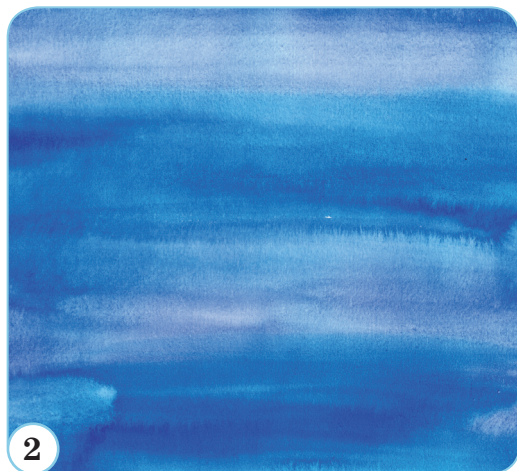
«Медеу» муз майдони. Алматы шаҳри

Пастель – графикада қўлланиладиган бадиий материал. У енгил, юмшоқ из қолдиради.

Ёдда сақланг! Агар қулоғингиз, бурнингиз ва юзингизнинг увиша бошлаганини сезсангиз, уларни иситиш учун кафтларингиз билан уқаланг.

Режага мувофиқ буни қандай тўғри бажариш кераклигини кўринг.

Ёдда сақланг! Яхмалакдан қайтгач, нам кийимларингизни ечиб қуритинг. Қўлингизни ювишни унутманг!

Бу расмни унинг эскизини чизиб олмасдан бажариш мумкинми?

2-иш дафтардаги топшириқни бажаринг (3–6-бет).

Пастель нима?

Пуантилизм. Тўплар

• пуантилизм

Сиз пуантилизмнинг нима эканлигини ва нуқталар ёрдамида расм чизишни ўрганасиз.

Тўп – болаларнинг энг яхши кўриб ўйнайдиган ўйин-чоқларидан бири. Тўп ўйинларининг кўп турлари мавжуд. Тўп эпчилликни, кузатувчанликни, ҳаракатни мувофиқлаштиришга ёрдам беради.

Тўп билан ўйналадиган спорт турларини айтинг.

Сиз спортнинг қайси тури билан шуғулланасиз? Тўп нима учун керак?

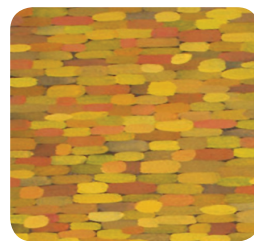
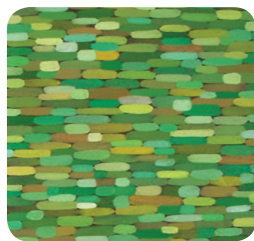
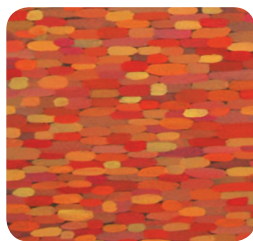
Пуантилизм – нафис санъатдаги энг қизиқарли ва ўзига хос йўналишлардан бири ҳисобланади. Пуантилизм қисқа доғлар, нуқта ёки катаклар ёрдамида чизилади.

Инсон кўзи қатор жойлашган турли рангдаги нуқталарни беихтиёр аралаштириб, уларни битта ранг сифатида қабул қилади. Масалан, бир-бирига яқин жойлашган кўк ва сариқ нуқталар маълум бир масофада яшил ранг сифатида намоён кўринади.

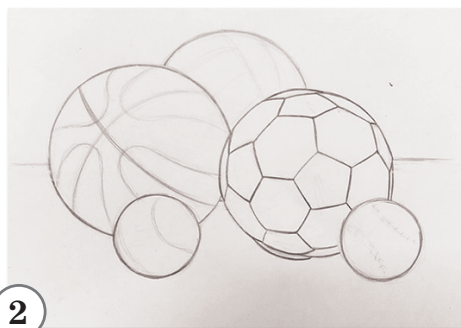

Намуналарга қаранг, уларда қайси ранглардан фойдаланилганлигини аниқланг.

Турли тўпларни чизиш учун биз фломастердан фойдаланамиз. Буни қандай қилиб тўғри бажаришни билиб олинг.

Нуқталар билан расм чизишнинг қандай хусусиятлари қўлланилган?

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (7–9-бет).
Пуантилизм усулини қўллаб, тўпнинг расмини чизинг.

Пуантилизм нима?

Сиз қозоқ миллий от ўйинларининг турлари билан танишасиз. Отнинг ҳаракатларини қандай тасвирлашни билиб оласиз.

Қозоқ халқи от ўйинларини яхши кўради. Чунки от уларнинг турмуши ва маданий ҳаётининг муҳим қисмидир. Қозоқ халқи отни «ақлли жонивор» сифатида юксак қадрлаган. От ўйинларининг хилма-хиллиги бўйича қозоқларга тенг келадигани йўқ.

Қандай миллий от ўйинларини биласиз?
Бу от ўйинлари ҳақида айтиб беринг.

Қозоқ халқининг миллий от ўйинлари

Аудариспақ – бу мусобақада чавандозлар бир-бирларини отдан йиқитиб туширадилар. Бу ўйин куч-қуввати кўп, ботир ва чидамли, чаққон ҳаракат қиладиган, ҳақиқий эр йигитлар иштирок этадиган ўйин ҳисобланади.

Нишонга отиш – қозоқ халқининг кенг тарқалган, мерганлик бўйича синовнинг бир тури бўлиб, отда чопиб келаётиб, баланд устунга осилган нишонни камон билан отиб тушириш.

Биласизми?

Танга олиш (илиб олиш) – халқ орасида энг кенг тарқалган ўйинлардан бири. Ўйиннинг қоидаларига кўра, отда чопиб келаётган одам ерда ётган тангани илиб олиб кетиши лозим. Бу ўйин кўчманчилар юртида бўлган Александр Македонскийни ҳам ҳайратга солган экан. Тарихчиларнинг айтишларича, буюк саркарда: «Отлиқ аскарни тайёрлаш деб мана шуни айтиш керак», – деган экан.

Сизга қайси миллий от ўйинлари ёқади?
Сиз қайси от ўйинини тасвирлаган бўлар эдингиз?

Қозоғистон rassomлари яратган асарларни кўринг.

Рассомлар отнинг ҳаракатини ва унинг устидаги одамни қандай тасвирлашган?

Бунинг учун қандай усуллардан фойдаланишганини тушунтиринг.

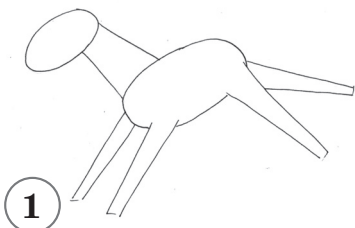

М. Кенбаев. Асов отни тизгинлаш

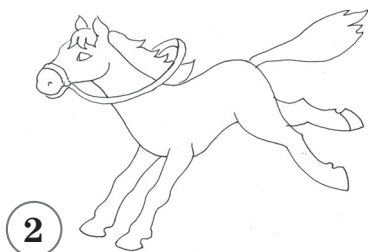

М. Коробков. Даштдаги пода

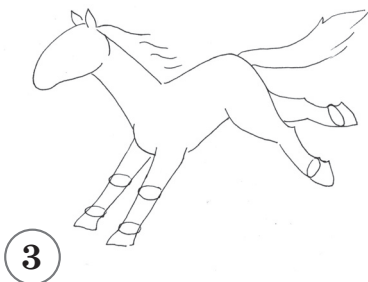
Отнинг ҳаракатини қандай тасвирлаш мумкинлигини кўринг.

1

2

3

4

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (11–14-бет).
От ўйинларининг расмини чизинг.

Сиз қозоқ халқининг қайси миллий от ўйинларини биласиз?

Сиз ҳайкал нималигини ва скелетдаги ҳайкални қандай яшашни билиб оласиз.

Футбол – мамлакатимизда энг кенг тарқалган спорт тури ҳисобланади. Уни маҳоратли спортчилар ҳам, тўп суришни яхши кўрадиган ҳаваскорлар ҳам ўйнайдилар.

Қозоғистон футболли ҳақида сиз нималарни биласиз?
Сиз қандай футбол жамоаларини биласиз?
Сиз футбол ўйнашни биласизми?

Биласизми?

Мамлакатимизда футбол 1913 йилда Семей шаҳрида биринчи бўлиб ташкил этилган «Жарис» жамоаси ўйини билан бошланади. Бу жамоанинг таркибида таниқли адиб, олим Мухтар Ауэзов ярим ҳимоячи сифатида ўйнаган.

Футболчиларнинг фотосуратларига қаранг. Дўстларингиз билан ушбу дақиқаларни қандай тасвирлашингиз мумкинлигини муҳокама қилинг.

Футболчиларни сиз қандай таърифлаган бўлардингиз?

Келинг, футболчининг ҳайкалини ясаймиз.

Ҳайкал нима?

Ҳайкалтарошлар ўз ишларида қандай материаллардан фойдаланишади?

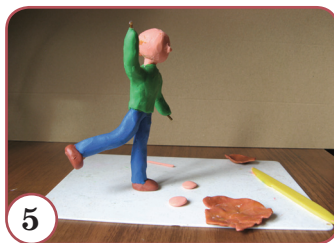
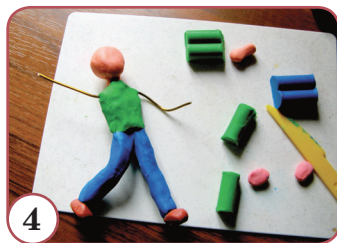
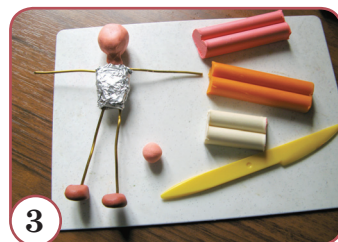
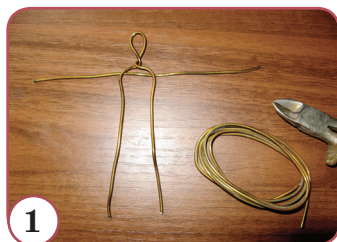

Ҳайкал – пластилин, лой, тош, ёғоч, металл каби материаллардан ясаладиган ҳажмли тасвир.

Юмалоқ ҳайкал – ҳамма томонидан кўриш мумкин бўлган ҳайкал тасвири.

Скелетда ҳайкални қандай яшаш мумкинлигига қаранг.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (15–16-бет).

Сим ва ўткир асбоблар билан ишлаганда эҳтиёт бўлинг.
Бу ишларни катталар ёрдамида бажаринг.

Ҳайкал нима?

Юмалоқ ҳайкал нима?

21

Ҳаракатланувчи шаклни яшаш. Спортчи

- Олимпиада
- ҳаракатланувчи шакл
- спортчи

Сиз ҳаракатланувчи шаклларни ва уларни қандай яшашни билиб оласиз.

Барча қозоғистонликлар Олимпиада ўйинлари ва жаҳон чемпионати ғолибларининг муваффақиятлари билан фахрланишади.

Қозоғистон спорти ҳақида нималарни биласиз? Қозоғистонлик спортчилар қайси спорт турларидан медаллар қўлга киритишди?

Токио Олимпиадасининг бронза медали совриндорлари

Е. Сметов
(дзюдо)

С. Бибосинов
(бокс)

З. Чиншанло
(оғир атлетика)

Д. Асадилов
(каратэ)

С. Берульцева
(каратэ)

Н. Санаев
(эркин кураш)

Қ. Қонқабаев
(бокс)

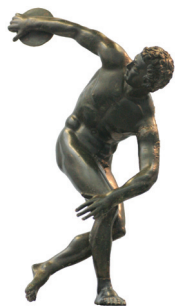

И. Сон
(оғир атлетика)

Биласизми?

XXXII Ёзги Олимпиада 2021 йил 23 июль ва 9 август оралиғида Японияда ўтди. Қозоғистон Республикасидан 97 нафар спортчи иштирок этиб, спортнинг 28 та тури бўйича ўз кучларини синаб кўришди. Спортчиларимиз жами саккизта бронза медалини қўлга киритишди.

Қадимги Юнонистонда биринчи Олимпия ўйинлари ўтказилган вақтдан буён атлетларнинг ҳайкалини тасвирлаш анъанаси юзага келган. Замонавий рассомлар ҳам спортчиларни тасвирлашни ёқтирадилар.

Мирон. Дискобол

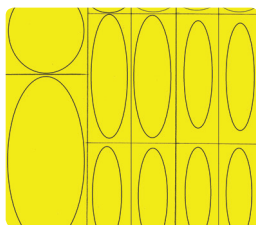
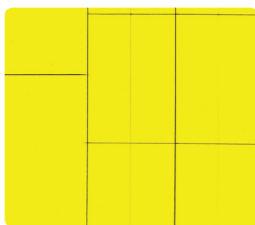

А. Дейнека. Эстафета

Спортчининг ҳаракатларини жуда аниқ ва ифодали тасвирлаш мумкинми? Спортчининг ҳаракатларини қандай эслаб қолиш мумкин? Қайси ёрдамчи воситалар спортчининг ҳақиқий ҳаракатини кўрсатишга кўмаклашади?

Инсон танасининг ҳаракатини кўрсатиш учун бизга тананинг алоҳида қисмларини тайёрлаб олиш керак бўлади. Уларни бирлаштириб, ҳаракатлантирамыз. У ҳаракатланувчи шакл деб аталади. Бундай шаклни ўзингиз яратишингиз мумкин.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (17–18-бет).

Ҳаракатланувчи шакллар ясанг. Ундан ҳаракатдаги одам тасвирини яратишда фойдаланинг.

Қайчи билан ишлаганингизда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

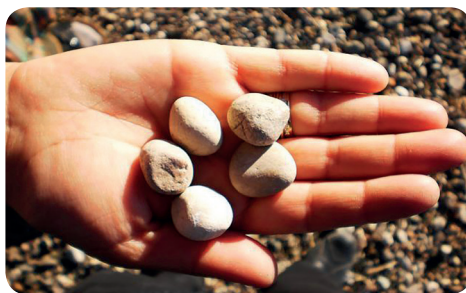
Ҳаракатланувчи тасвир нима?

Ўзингизни текширинг

1. Нуқталар ёрдамида расм чизиш усули қандай номланади?

- а) пуантилизм б) натюрморт

2. Қозоқ халқининг миллий от ўйинларини аниқланг.

- а) пойга, танга олиш б) бештош, алтибақан

3. Пластин, гил, тош, ёғоч ва металл каби материаллардан ясаладиган ҳажмли тасвир қандай аталади?

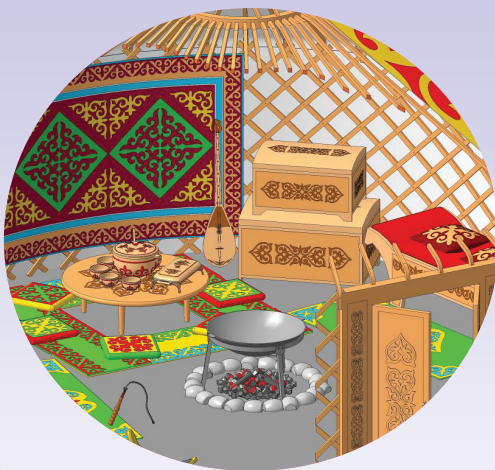
- а) ҳайкал б) расм

4. Ўқувчи атамалар таърифини ёзди. У топшириқни тўғри ба-
жардимми? Текширинг.

Юмалоқ ҳайкал	графикада ишлатиладиган бадий материал.
Пастель	графикада ишлатиладиган бадий материал ўрнини алмаштириш мумкин бўлган якка қисмлардан ташкил топган шакл.
Ҳаракатланувчи шакл	ҳамма томонидан кўриш мумкин бўлган ҳайкал тасвири.

Сиз:

- ✦ пластилиндан ҳайкал ясашни;
- ✦ ёпиштирувчи рельеф техникасидан фойдаланишни;
- ✦ ўтов макетини ясашни;
- ✦ наमतдан аппликация ясашни ўрганасиз.

Анъаналар ва оғзаки адабиёт

Сиз:

- ✦ амалий-безак санъати нима эканлигини билиб оласиз.
- ✦ халқ усталарининг асарлари билан;
- ✦ миллий безаклар билан танишасиз.

Сиз миллий либоснинг нима эканлигини ва байрамни қандай тасвирлашни ўрганасиз.

Наврўз кундуз ва тун тенг келади-ган баҳор байрамидир. Қозоқ халқида ушбу байрам билан боғлиқ кўплаб урф-одатлар ва анъаналар шаклланган.

Наврўз байрами ҳақида нималарни биласиз? Наврўз сизнинг оилангизда қандай нишонланади?

Бу кун ҳар бир уйда алоҳида наврўз таомлари, жумладан наврўз кўжа тайёрланади. Одамлар уйма-уй юриб, бир-бирларини йилнинг бошланиши билан табриклаб, яхши тилакларини айтишади.

Биласизми?

Наврўз – дунёдаги энг қадимий байрамлардан бири. Марказий Осиё халқлари табиатнинг баҳорги янгиланиши рамзи бўлган ушбу байрамни қарийб беш минг йил аввал нишонлай бошлаганлар. Бу байрам ҳақидаги тарихий маълумотлар қадимги ва ўрта аср муаллифларининг асарларида кўплаб учрайди. У турли мамлакатларда «Наурыз», «Наврўз», «Нооруз» каби турлича номланади.

Сиз Наврўз байрами билан боғлиқ қандай урф-одатларни биласиз?

Одамлар Наврўз байрамида энг чиройли миллий кийимларини кийишади. Қозоқ халқининг чиройли миллий либосларига қаранг.

Наврӯз байрамини тасвирланг.

Сюжетли композицияни яратишда ўзингиз кўрган нарсалардан фойдаланинг. Аниқ ва тушунарли берилган тасвир ҳамда ҳаракатлар сизга муваффақиятли композиция яратишингизга ёрдам беради.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (23–26-бет).
«Наврӯзни қарши оламиз!» мавзусида сюжетли расм чизинг.

Наврӯз байрами қачон нишонланади?
Бу куни қандай миллий таомлар тайёрланади?

Сиз қозоқ халқининг миллий идиш-анжомлари билан танишасиз; пластилиндан қошиқ шаклини яшашни ўрганасиз.

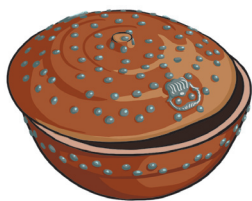
Кулолчилик*, ёғоч ва темир йўниш, териға ишлов бериш санъати қадимдан яхши ривожланган. Уй анжомлари гил, ёғоч, темир ва териға ишлов бериш орқали ясалган. Улар турли хил безаклар билан безатилган. Ҳунармандлар ёғоч идишларни толдан, гилос дарахтидан яшашган. Маълум бўлишича, гилос дарахтидан ясалган идишга қуйилган таомға ёғочнинг таъми чиқмас экан.

Миллий идиш-анжомларнинг қандай турларини биласиз? Улар қандай аталади? Қозоқ халқи идиш-анжомларни қандай материаллар (ашё)-дан тайёрланган? Кулол ким?

Расмларга қаранг. Матнни ўқинг. Идишнинг қандай мақсадларда фойдаланилганлигини айтинг.

Заранг – ёғочдан ясалган, қопқоқли, пастки қисми чуқур бўлган махсус идиш. Унинг четлари, ёнлари ва пастки қисмлари кумуш безаклар билан безатилади. Зарангдан кўпинча қимиз қуйиш учун фойдаланишган.

Темирдан ясалган идиш-анжомларга қозон, чўмич, қумғон, лаган каби идишлар киради. Темирдан ясалган идишлар узоқ вақт қўлланиш учун қулай.

* Кулолчилик – лойни куйдириб, кўзалар яшаш санъати.

Саба, тўрсик каби суюқлик қуйиш учун мўлжалланган идишлар мол терисидан ясалади. Саба ва тўрсикнинг турлари кўп. Қадимда буларни фақат идиш деб эмас, балки уйнинг кўрки деб ҳам ҳисоблашган.

Гил лойдан чинни ликопчалар, чойнаклар, косалар ва кўзалар ясалади.

Биласизми?

19-асрда Наполеон III шундай анъана шакллантирган экан. Императорнинг ўзи ва унинг энг ҳурматли меҳмонлари тантанали тушлик пайтида алюминий анжомлардан фойдаланишар экан. Бошқа меҳмонларга эса олтин, кумуш каби қимматбаҳо анжомлар тавсия этилар экан.

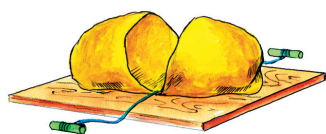
Ўша пайтда алюминий кам учраган. Шунинг учун олтин ва кумушдан ҳам қиммат баҳоланган.

Қошиқ – овқат ичишга мўлжалланган анжом. У фойдаланиш мақсадига кўра ош қошиқ ва чой қошиқ деб аталади. Ош қошиқ ёғочдан ва металдан, чой қошиқ эса фақат металдан ясалади. Қошиқлар олтин ва кумушдан ҳам ясалади. Ёғочдан ясаладиган қошиқлар ёғоч қошиқ дейилади. Бундай қошиқлар турли нақшлар ва бўёқлар билан безатилади.

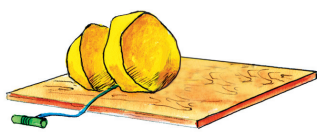

Расмдаги қошиқларни солиштиринг ва таърифланг.

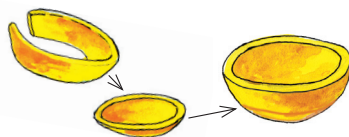
Пластилиндан қошиқнинг қандай ясалишига қаранг.

1. Бир бўлак пластилинни иккига бўлинг.

2. Ҳосил бўлган бўлақлардан биттасини яна иккига бўлинг.

3. Қошиқнинг чуқур қисми ва жияғини ясаб, уларни бирлаштиринг.

4. Пластилиннинг иккинчи бўлагидан қошиқнинг бандини тайёрланг.

5. Қошиқнинг қисмларини бирлаштиринг.

6. Узунчоқ бўлақлар ва майда шарчалар тайёрланг.

7. Узунчоқ бўлақлардан безаклар тайёрланг.

8. Қошиққа безаклар беринг.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (27–28-бет).
Пластилиндан қошиқ ясанг ва безаклар беринг.

Пластилин билан ишлаганда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

Ўзингиз билган миллий идиш-анжомларни айтинг.
Қозоқ хунармандлари идишларни нимадан ясашган?
Суюқлик қуйиш учун қандай идишлардан фойдаланишган?

Амалий-безак санъати. Заргарлик буюмлари

• буюмлар
• елимли-
рельеф

Сиз заргарлик буюмлари нима эканлигини ва амалий-безак ишлари қандай бажарилишини билиб оласиз.

Бувилар, оналар ва қизлар зирак, узук, билакузук, мунчоқлар каби зеб-зийнатлар тақишади. Улар заргарлик буюмлари деб аталади.

Сиз заргарлик санъати нима эканлигини биласизми?

Заргарлик санъати – амалий-безак санъатига кирadi. Бу қимматли тошлар ва рангли металллардан ясалган зеб-зийнат буюмларидир. Кўпинча ушбу буюмларни ясаганда қимматбаҳо ва сунъий тошлар биргаликда ишлатилади.

Қозоқ халқининг заргарлик буюмларини кўриб чиқайлик. Бу нафақат заргарлик буюмлари, балки қозоқ халқи маданияти ва тарихининг ажралмас қисмидир.

Заргарлик буюмларининг фотосуратларига қаранг.
Бу кийимлар кимлар учун мўлжалланган деб ўйлайсиз?
Сизга қайси заргарлик буюмлари ёқади?

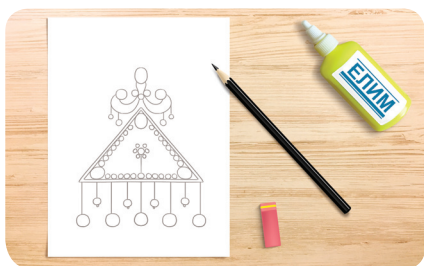
Биласизми?

Қозоқ халқининг заргарлик буюмлари қандай кийим билан кийилиши ва одамнинг ёшига қараб ясалиши билан ажралиб туради.

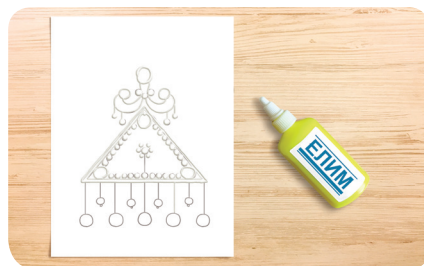

Ўзимиз миллий услубда бирор заргарлик буюмини ясаб кўрайлик. Ишни **елимли-рельеф** техникасидан фойдаланиб бажариш мақсадга мувофиқ бўлади. Зеб-зийнатларни қозоқ халқининг заргарлик буюмлари услубида бажаринг.

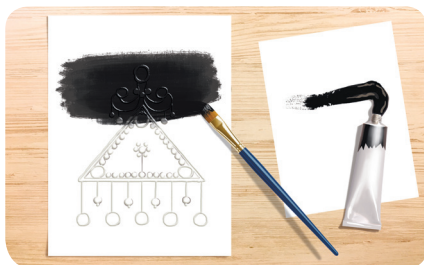
Ишнинг кетма-кетлиги

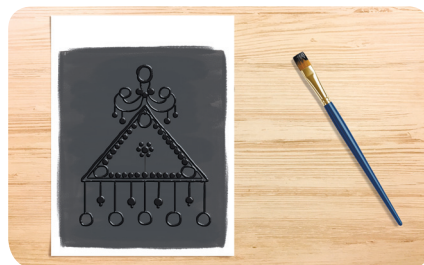
1. Тақинчоқ расмини чизинг.

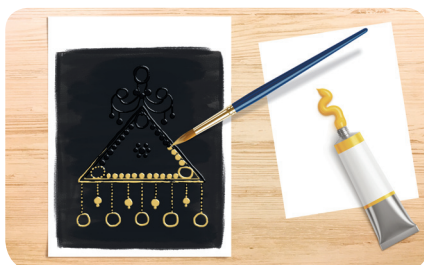
2. Расм чизиғи бўйлаб елим суртиб чиқинг.

3. Қоғоз юзини қора рангли акрил билан бўянг.

4. Қуришини кутинг.

5. Рельеф сиртини сариқ ранг билан бўянг.

6. Тошларни қизил акрил билан бўянг.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (29–32-бет).

Елим билан ишлаганда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

Қайси заргарлик буюмларини биласиз?

Сиз ўтовнинг тузилиши билан танишасиз ва унинг моделини яшашни ўрганасиз.

Ўтов – кўчманчи ҳаёт тарзига мослашган, қадим замонлардан келаётган қозоқ халқининг анъанавий бошпанаси ҳисобланади. У қозоқ халқининг моддий мероси тимсоли сифатида қадрланади.

Ўтов тез қурилади ва тез бузиб-йиғилади. Уни туя ёки отга ортиб осон кўчириш мумкин. Унинг кигиз намотларидан ёмғир ўтмайди. Қишда кигиз уйнинг ичи илиқ, ёзда салқин бўлади.

Сиз ўтовнинг нима эканлигини биласизми?
У қандай қурилган?

Ўтовнинг қандай афзалликлари бор?

Биласизми?

Ўтов Евроосиё даштларида ярим кўчманчи ва ўтроқ ҳолда яшайдиган халқлар орасида кенг тарқалган. Туркийлар учун умумий бўлган «jurt» «журт» («юрт») сўзининг маъноси «туғилган юрт», «халқ», «она юрт» деган маънони англатади.

Ўтовнинг ичида шолча, тускигиз, нақшлар билан безатилган кўрпалар, жиҳозлар бор. Мана шу буюмларга солинган нақшларга эътибор беринг. Буларнинг барчасини макетда тасвирлашга ҳаракат қилинг.

Ўтовнинг ички кўринишига қаранг.

Макет нима? Макетнинг қандай аҳамияти бор?
Сиз қандай макет ясадингиз?

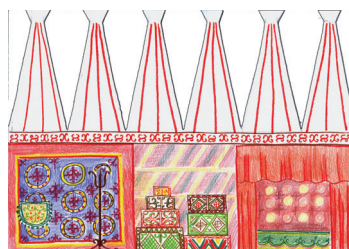
Келинг, ўтовнинг **макетини** ясайлик. Макетнинг яса-
лиш тартибига эътибор беринг.

1

2

3

4

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (33–36-бет).

Қайчи ва елим билан ишлаганда хавфсизлик қоидаларига
риоя қилинг.

Ўтов нима?

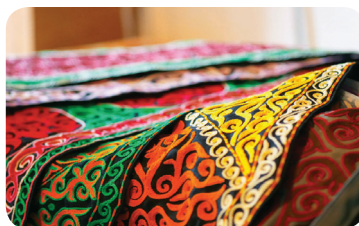
Сиз нақшлар нимани англатишини ва жун (фетр) гиламча қандай ясалишини билиб оласиз.

Ўнарсмандлар томонидан тайёрланган буюмлар билан танишинг. Сизнинг уйингизда шундай нарсалар борми? Уларнинг чиройли ва қулай эканлигини биласизми? Бу буюмларнинг барчаси амалий-безак санъатига киради.

Амалий-безак санъати нима?

Халқ усталари қандай буюмларни безатишган?

Кишиларнинг ҳаётий эҳтиёжлари учун зарур нарсаларнинг (идиш, мебель, мато, меҳнат қуроллари, кийим-кечак, зеби-зийнатлар, ўйинчоқлар ва ҳоказо) фойдали томонини уларнинг гўзаллиги билан тасвирлайдиган санъат тури **амалий-безак санъати** дейилади.

Амалий-безак санъатининг асосини **нақшлар** ташкил этади.

Нақш – ўсимлик ва ҳайвонларнинг, табиат ҳодисалари ва одамларнинг ўхшатишган, яъни енгиллаштирилган тасвири.

Миллий нақшларнинг асосий элементлари

Қўшқармуйиз

Қазтабан

Атбас

Бўтамўйин

Нақшлар ҳақида билганларингизни ёдингизга тушинг.

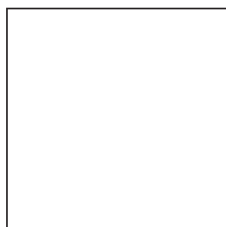
Биласизми?

Сирмақ ва текемет – кигиздан қилинадиган тўшама. Деворга осиладиган тускигиз оқ кигизнинг устига рангли барқут ёки мовутдан нақшлар солиб безатилади. Қирралари турли рангдаги ип билан безатилиб, гул тикилган бир хил рангли мато (барқут, мовут, қаттиқ мовут) билан тикиб чиқилади. Баъзан оқ кигизга қизил, сариқ, кўк рангдаги безак ёпиштирилади.

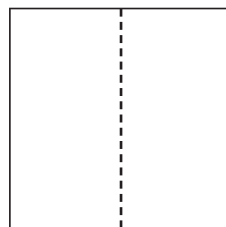

Нақшларни қирқиб тайёрлаш тартибини ўрганинг.

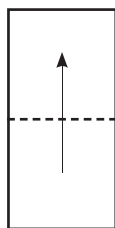
«Қўшқармуйиз» нақшини қирқиб тайёрланг.

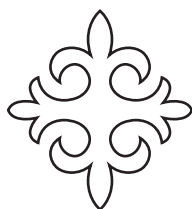
1. Квадрат шаклида оқ қоғоз тайёрланг.

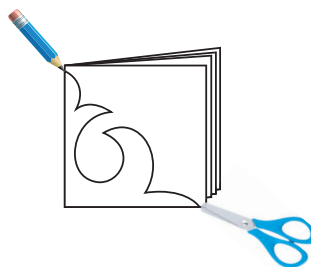
2. Квадратни иккига букланг.

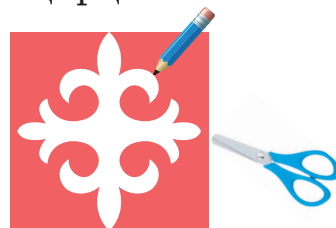
3. Кўрсатилган йўналиш бўйича яна бир марта букланг. Квадрат ҳосил бўлди.

5. Қирқиб олинган нақш букламасини очинг. «Қўшқармуйиз» тайёр бўлди.

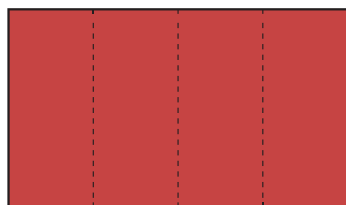

4. Букланган қоғозга «Қўшқармуйиз» нақши-ни чизинг. Чизиқ бўйлаб нақшни қирқиб олинг.

6. Нақш намунасини фетр-га қўйиб, айлантириб чизинг ва қирқиб олинг.

Текеметнинг четини безаш учун нақш тайёрланг.

1. Рангли қоғоз юзига бук-лаш чизиқларини чизинг.

2. Буклаш чизиқлари орқали қоғозни қаватлаб букланг.

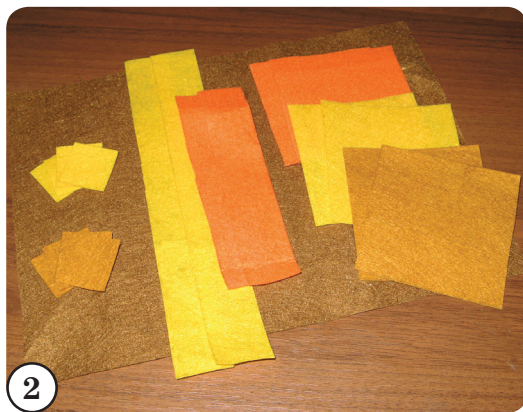
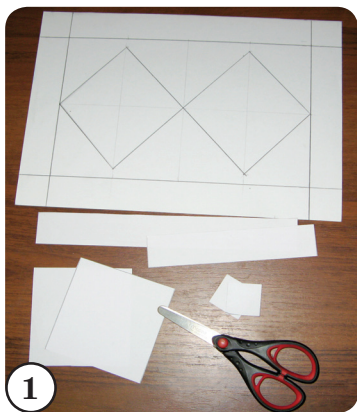

3. Букланган қоғоз юзига нақш расмини чизинг.

4. Чизиқ бўйлаб нақшни қирқиб олинг.

Бувининг текеметини фетрга (юпқа кигиз) нақш ёпиштириш усули орқали ясаб кўрайлик.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (37–40-бет).

Аппликация усули орқали текемет ясанг. Ўзингиз нақш ўйлаб топинг.

Қайчи ва елим билан ишлаганингизда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

Нақш нима?

Ўзингизни текширинг

1. Тун ва куннинг тенглашишига мос келадиган баҳор байрами.

- а) Наврўз байрами б) Май байрами

2. Қозоқ халқининг чой ва қимиз қуйиш учун мўлжалланган миллий идишлари.

- а) тўстаған, ўжов б) коса, чойнак

3. Табиат ҳодисалари, ҳайвонлар ва ўсимликларнинг ўхшатилган, енгиллаштирилган тасвирини аниқланг.

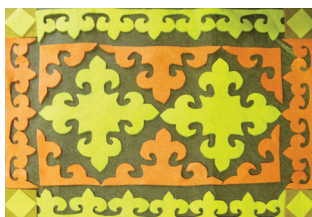

а) аппликация

б) нақш

4. Қимматбаҳо тошлар ва рангли металлдан ясалган зеб-зийнатлар.

а) текемет

б) мунчоқ

5. Кўчманчи ҳаёт тарзига мослашган, қозоқ халқининг қадимдан келаётган анъанавий бошпанаси.

- а) ўтов б) бино

Сиз:

- ✦ гул чизишни;
- ✦ ишни «граттаж» усулида бажаришни;
- ✦ коллаж ясашни ўрганасиз.

Атроф-муҳит

Сиз:

- ✦ нам қоғозга акварель усули билан расм чизишни;
- ✦ «граттаж» нима эканлигини;
- ✦ рангли қаламлар билан расм чизиш усулини билиб оласиз;
- ✦ ажойиб коллаж ясашни ўрганасиз.

Сиз «нам қоғозга расм чизиш» усулини қўллаб акварель билан қандай расм чизишни билиб оласиз.

Сиз ранг-баранг гуллар очилиб ётган гулзорнинг гўзаллигига қайта-қайта суқланиб қараган бўлсангиз керак. Бу гўзалликни бўёқлар ёрдамида тасвирлагингиз келади. Машҳур рассомларнинг аксарияти гулларнинг расмларини чизишган.

Сиз боғда қандай гулларни кўрдингиз?
Сизга қайси гуллар ёқади?

Биласизми?

Лолалар Ўрта Осиёнинг дашт ва тоғли ҳудудларида кўп учрайди. Вақт ўтиши билан у бутун дунёга тарқалди. Турк султони Ахмет Учинчи даврида лолани фақат Усманийлар Салтанатининг пойтахтида сотишга рухсат берилган.

Бу талабни бузган шахс мамлакатдан чиқариб юборилган. Шу сабабли ўша пайтда лоланинг юқори баҳоланганлиги манбаларда тез-тез тилга олинади.

Мана бу боғ гулларининг фотосуратларига қаранг.

Расмларга қаранг. Рассомлар қайси гулларни тасвирлашган?

В. Зелик. Гулдаста

А. Босхарт. Гуллар

Биласизми?

Инсоният гулчилик билан бундан 4 минг йиллар аввал шуғуллана бошлаган. Дастлабки гулчилар Қадимги Мисрликлар эди.

«Нам қоғозга расм чизиш» усулида гуллар расмини қандай чизиш мумкинлигини кўринг.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (45–48-бет).
Боғ гулларини «нам қоғозга расм чизиш» усулида тасвирланг.

Сизга қандай гуллар ёқади?

Сиз дарахт расмини қандай чизишни ёдингизга тушириб, «граттаж» усули билан ишлашни ўрганасиз.

Дарахтларни диққат билан кузатинг. Баланд ва тўғри, кичик ва кўркам дарахтларнинг ҳар қайсиси ўзига хос тарзда чиройли.

Ўзингизга таниш дарахтларни айтинг.

Ёдда сақланг! Чақмоқ чақаётган пайтда дарахт тагида туриш мумкин эмас.

Сиз қандай дарахтларни биласиз?

Сизга ёқадиган дарахтларни айтинг. Нима учун ёқади?

Таниқли рассом яратган асарига қаранг.

Рассом ишни нимадан бошлаган деб ўйлайсиз?

И. Шишкин. Эманлар

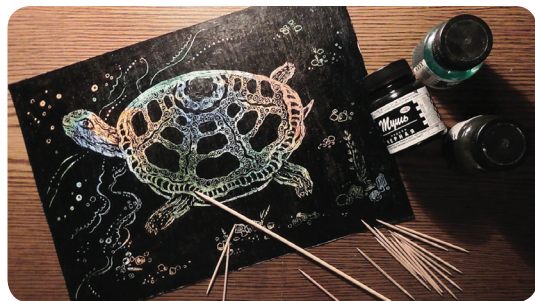
Биласизми?

Битта ўртача дарахт йилига 120 килограмм кислород ажратади. Бу уч кишидан иборат оиланинг бир йил давомида нафас олиши учун етарли.

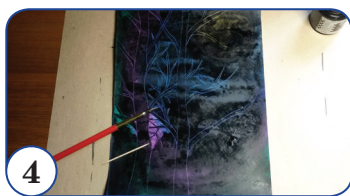
Дарахт расмини чизиш босқичларини эсланг.
Сиз қандай дарахтларнинг расмини чиза оласиз?

«Граттаж» усулидан фойдаланиб, дарахт расмини чизамиз. «Граттаж» сўзини «тирнаш орқали расм чизиш» деб таржима қилиш мумкин.

Граттаж аралаш усулга киради. Қоғоз варағига мум ёки мойли бўр қалин қилиб суртилади. Унинг устига қора тушь қалин қилиб яна суртилади. Бўёқ қатлами қуриганидан сўнг, керакли тасвир тиш кавлагич, бигиз ёки пат қалам билан тирнаб чизилади.

Энди эса дарахтнинг расми «граттаж» усулида қандай чизилганлигини кўринг.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (49–52-бет).
Дарахтни «граттаж» усулида тасвирланг.

Ўткир буюмлар билан ишлаганингизда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

«Граттаж» нима?

Сиз анималистика жанри нима эканлигини ва мушук расмини қандай чизишни билиб оласиз.

Сиз пейзаж, портрет ва натюрморт нима эканлигини биласиз.

Ҳайвонларни тасвирлайдиган жанр қандай аталади?

Тасвирий санъатда ҳайвонларни тасвирлайдиган жанр **анималистика** деб аталади.

Анималистика жанри – ҳайвонларни тасвирлайдиган санъат.

А. Дюрер. Қуён

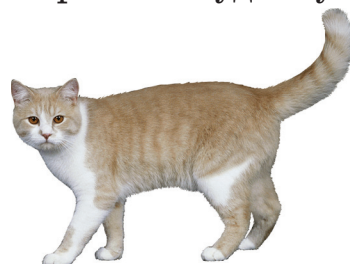

Қадимги Миср фрескаси. Мушук

Биласизми?

Анимализм – бадиий санъатнинг энг қадимги турларидан бири. У ижоднинг дастлабки шакллари – ибтидоий одамларнинг қоятошларга чизган расмларидан келиб чиққан.

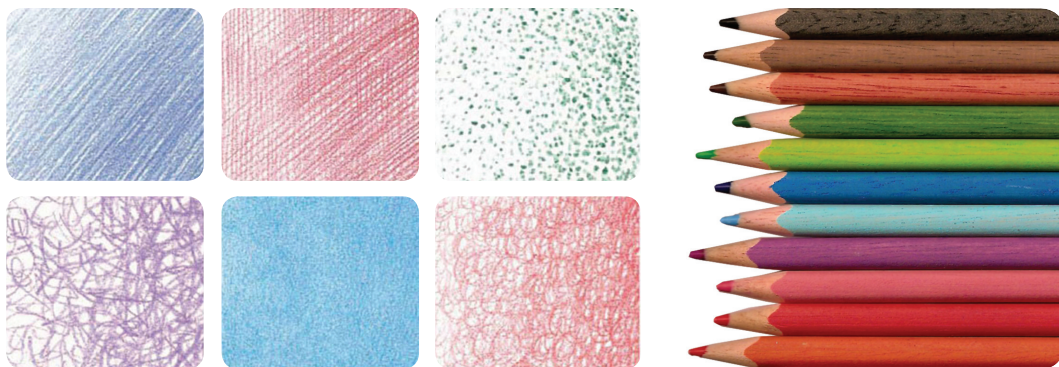
Кўпчилик одамлар мушукни яхши кўради. Улар жуда ақлли ва меҳрибон бўлишади. Мушукларнинг жуда кўп турлари мавжуд.

Сизнинг оилангизда қандай уй ҳайвонлари бор?
Ўзингизнинг сеvimли жониворингиз ҳақида айтиб беринг.

Штрихнинг қандай турлари бор?

Мушукнинг юнглари чизишда сизга қайси штрихлар ёрдам беради?

Мушук расмини рангли қаламлар билан қандай чизиш мумкинлигига эътибор беринг.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (53–56-бет).
Sevimли жониворингизнинг расмини чизинг.

Анимализм нима?

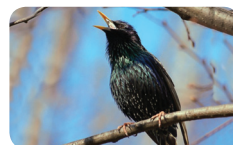

Фактура қоғозининг нима эканлигини ва ундан коллажни қандай яшашни билиб оласиз.

Дунёда қушларнинг жуда ҳам кўп турлари мавжуд. Улар табиатга ва инсонга жуда кўп фойда келтиради. Қушлар экинларни зарарли ҳашаротлардан ҳимоя қилади. Ўсимлик уруғларининг тарқалишига ёрдам беради.

Фотосуратлардаги қушларнинг номини айтинг. Бу қушлар ҳақида нималарни биласиз?

Биласизми?

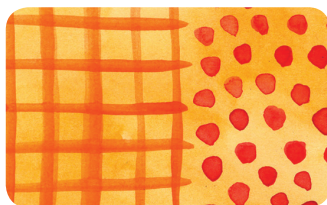
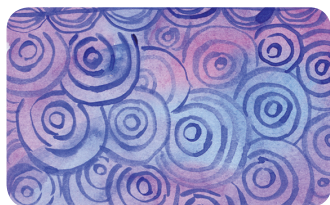
Қалдирғоч ҳаётининг асосий қисмини ҳавода учиб ўтказди. Камдан-кам ҳолларда ерга қўнади. У парвоз пайтида озиқланади ва чанқаганида сувга яқин келиб, тумшуғи билан сувни илиб олади. У ҳатто парвоз пайтида ҳам ухлайди.

Қушларни кузатар эканмиз, уларнинг ҳар бири бетакрор ва чиройли эканлигига ишонч ҳосил қиламиз.

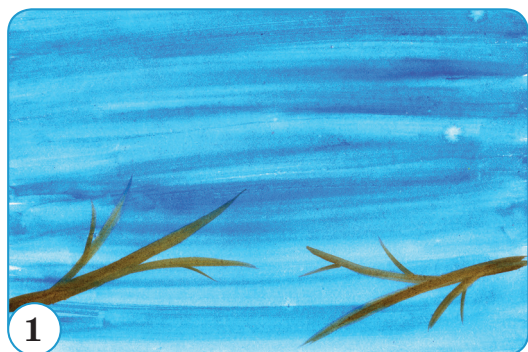

Уйингиз атрофида қайси қушларни учратиш мумкин?
Қушларнинг қандай фойдаси бор?

Ўзимиз тайёрлаган **рангли фактура** қоғозидан қушларнинг коллажини ясаб кўрайлик.

Қўлда ишланган рангли фактура қоғозидан қушлар ҳақида коллаж қандай ясалганлигини кўринг.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (57–60-бет).

Қайчи ва елим билан ишлаганда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

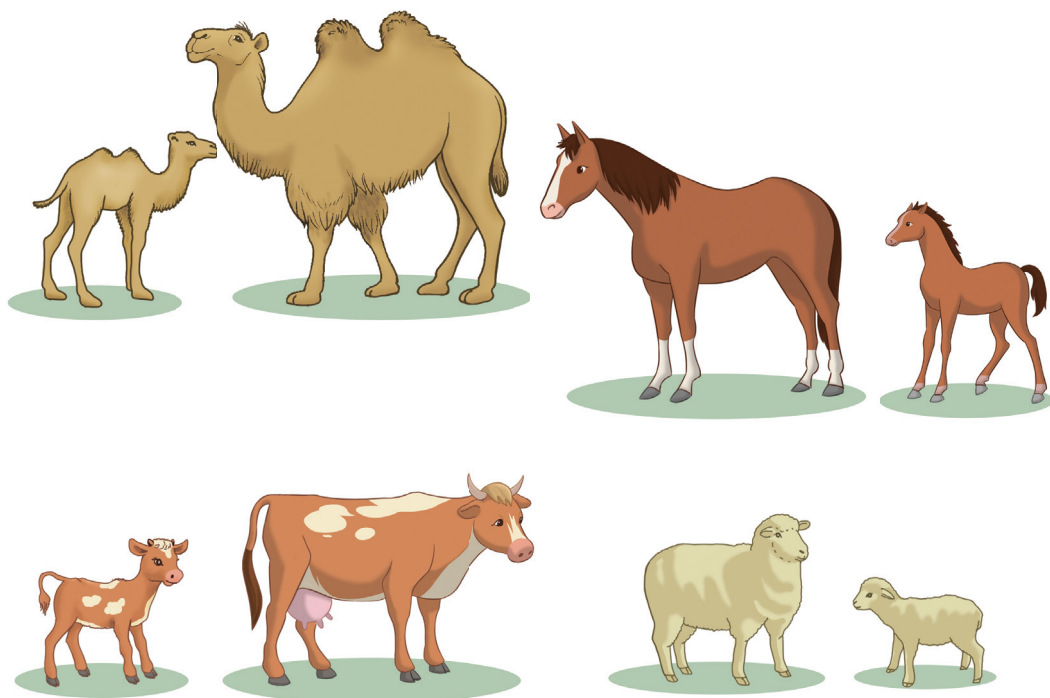
Коллаж нима?

Сиз қўшимча материаллар билан танишасиз ва
қўзичоқ шаклини яшашни ўрганасиз.

Сиз қандай уй ҳайвонларини биласиз?
Уларнинг инсон учун қандай фойдаси бор?
Уй ҳайвонларидан қандай маҳсулотлар олинади?

Қўй – тўрт турли чорва моллари ичида энг сермахсул,
ювош жонивор. Қўйлар ёшига қараб: қўзи (қўзичоқ),
марқа (эрта туғилган), тўқли, бағлан (катта қўзи), тусақ
(икки ёшли қўзи), азбан (қўй), исек (ахта қўчқор), сов-
лиқ (қўчқор) деб аталади.

Қўшимча материаллардан фойдаланиб, қўзичоқ ясаб кўрайлик.

Қўшимча материалларга кундалик турмушда фойдаланиладиган қошиқ, пластик идишлар, қисқич, иплар, қутилар, тугмалар, пахта ва шу каби нарсалар киради.

Сиз пахтанинг нимадан олинисини биласизми?
Пахтадан қайси соҳаларда фойдаланилади?

Пахта ўсимликлар гуруҳига киради. **Пахта** – жанубнинг илиқ, суви мўл ҳудудларида етиштириладиган бир йиллик ўсимлик. Пахта ёзда гуллайди ва шоналайди. Кўсак ичида майда тукчалар билан қопланган чигитлар ривожланади ва етилади. Кўсак ичидаги бу момик «пахта толаси» дейилади.

Кузда кўсак етилиб, пахта очилади. Пахта толалари қисқа, ингичка, оқ рангли бўлади. Пахта толалари қайта ишланиб, йигирилади, ипдан газламалар тўқилади.

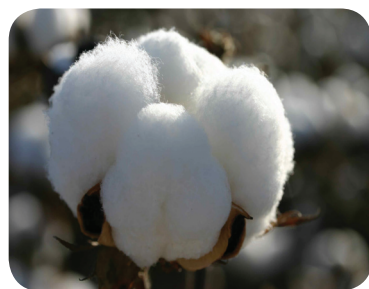
Пахта гули

Пахта кўсаги

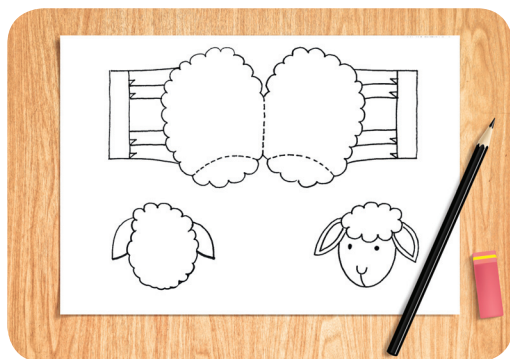

Пахта чаноғи

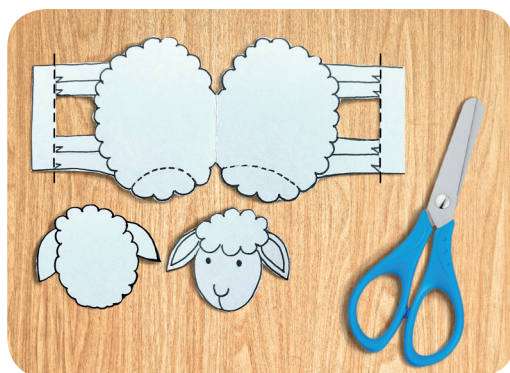

Пахта

Қўшимча материаллардан қўзичоқ шаклининг қандай ясалишига қаранг.

1. Тайёр андозадан (иш дафтари, 63-бет) фойдаланинг ёки картонга қўзичоқнинг боши ва танасининг расмини чизинг. Қоғозни ўртасидан букланг. Фломастер билан кўзини, бурнини, оғзини чизинг.

2. Эҳтиётлик билан қирқиб олинг.

3. Пахтани ёпиштиринг.

4. Шаклни чизиқ бўйлаб букланг. Остидаги бўлагини елимланг. Бошини танасига бирлаштиринг.

Қўзичоқни яшил рангли картонга елимлаб ёпиштиринг.

Яйловдаги қўзичоқ

Сабирхан Асановнинг «Қўзичоқ» қўшиғини ёдга тушириб, куйлайлик.

Ёзда бувим овулига
Борган эдим айланиб.
Бир қўзичоқ олдимдан
Чиқа келди югуриб.

Оқ манглайли оймикан,
Шакармикан, болмикан?
Кетдим уни соғиниб,
Қўзичоғим қайда экан?

Суратга қаранг. Бу тасвирларнинг бир-биридан қандай фарқи бор?

Қўзичоқнинг шакли қандай усуллар билан ясалган?
Шаклларни ясаш учун қандай материаллардан фойдаланилган?

Қўзичоқ яшашнинг турли технологияларини ўрганинг. На-
муналардан фойдаланиб, бошқа уй ҳайвонларининг шакли-
ни ясанг.

«Яйловда» мавзусида композиция ясанг.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (61–64-бет).
Қўзичоқнинг шаклини ясанг.

Қайчи ва елим билан ишлаганда хавфсизлик қоидаларига
риоя қилинг.

Қўзичоқ қайси ҳайвоннинг боласи?
Қўзичоқдан ташқари қандай ёш ҳайвонларни биласиз?
Қўзичоқ яшаш учун қайси усуллардан фойдаландингиз?
Сизга қайси материаллар керак бўлди?

Ўзингизни текширинг

1. «Тирнаб расм солиш» усули қандай аталади?

а) граттаж

б) нақш солиш

2. Ҳайвонларни тасвирлайдиган жанр номини айтинг.

а) анималистика

б) пейзаж

У. Барро. Йилқилар ва шотланд тозиси

И. Шишкин. Боғда

3. «Нам қоғозга расм чизиш» усули нима?

а) нам қоғозга расм чизиш

б) бўр билан расм чизиш

4. Қайси қуш ҳавода учаётганда ухлайди?

а) қалдирғоч

б) чумчуқ

5) Қўйнинг боласини айтинг?

а) тойчоқ

б) қўзичоқ

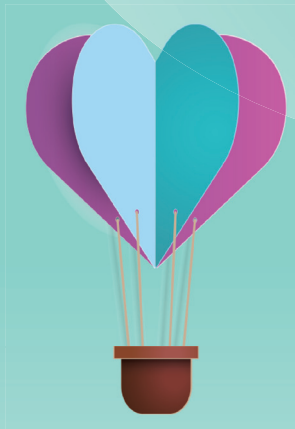

Сиз:

- ✦ контраст ранглардан фойдаланиб расм чизишни;
- ✦ ҳайвонларнинг шаклини ясашни ўрганасиз.

Саёҳат

Сиз:

- ✦ контраст рангларнинг қандай бўлишини;
- ✦ мойли пастеллар билан расм чизиш усулларини;
- ✦ қуриш усулларини билиб оласиз.

Контраст ранглар. Балхашда оқшом

• *контражур*
• *контраст ранг*

Сиз контраст ранглар ҳақида ва қуёшнинг ботишини қандай тасвирлашни билиб оласиз.

Сиз Балхаш кўлида қуёш ботаётганини кўрганмисиз?

Кўл ёки денгизни тасаввур қилинг. Қуёш ботиб бормоқда. Осмон ёрқин сариқ, тўқ сариқ, қизил ва бинафша-зангори рангларга бўялган.

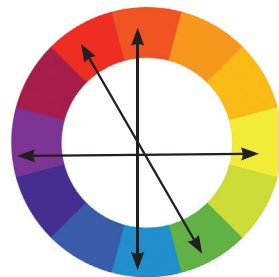

Ердаги барча нарсалар рангини йўқотиб, тўқ қора шарпаларга айланади. Бундай ҳодиса «**контражур**» деб номланади. Француз тилидан таржима қилинганда «ёруғликка қарши» деган маънони англатади.

Ёруғликдан ташқари, ранглар ҳам алоҳида аҳамиятга эга. Ботиб бораётган қуёшнинг расмини тасвирлашда контраст ранглар ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Қандай ранглар контраст ранглар деб аталади? Ёдингизга туширинг. Контраст ранглар жуфтлигини айтинг.

Ранглар спектрида бир-бирига қарама-қарши жойлашган ранглар **контраст ранглар** дейилади.

Биласизми?

Балхаш – Қозоғистоннинг жанубий-шарқида жойлашган ёпиқ кўл. Кўл сувининг бир қисми шўр бўлиб, иккинчи қисмини чучук сув ташкил қилади. Балхаш кўлида 20 дан ортиқ балиқларнинг тури бор. Шу билан бирга қушларнинг 120 тури мавжуд. Уларнинг 12 таси Қизил Китобга киритилган.

Балхашда ботиб бораётган қуёш қандай тасвирланганлигига қаранг.

Рассом ўз расмида қандай ранглардан фойдаланган?
Ушбу расмнинг кайфиятини қандай тасвирлаб берасиз?

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (67–70-бет).
Контраст ранглардан фойдаланиб, ботаётган қуёш расмини чизинг.

Контраст ранглар нима?

Компьютер графикаси. Ҳаво шарида саёҳат

• ҳаво шари
• компьютер
графикаси

Сиз Paint компьютер дастури билан танишасиз ва компьютерда қандай расм чизиш мумкинлигини билиб оласиз.

Ўзингизни ҳаво шарида саёҳат қиляпман деб тасаввур қилинг. Баландликдан ўрмонлар ва тоғлар каби энг гўзал жойларни кўряпсиз. Бундай саёҳатлар Ер шарининг мўъжизавий эканлигини тушунишга ёрдам беради.

Сиз ҳаво шарини кўрганмисиз? Баландликдан нимани кўришингиз мумкинлигини тасаввур қилинг ва таърифланг.

Биласизми?

Ҳавода учиш физика қонунларига асосланади. Ҳаво шари ичидаги ҳавонинг зичлиги атрофдаги совуқ ҳавонинг зичлигидан паст. Шу сабабдан у юқорига кўтарилади. Агар шар ичидаги ҳаво ҳарорати ўзгарса, унда парвоз баландлигини ҳам ўзгартириш мумкин бўлади.

Ҳаво шарининг учиши унутилмас ажойиб манзара, шунинг учун уни расмда тасвирлагингиз келади. Бунгача биз турли хил бадиий, ҳайкалтарошлик, график асарлар ва ҳатто фотоколлажларни ҳам ясадик.

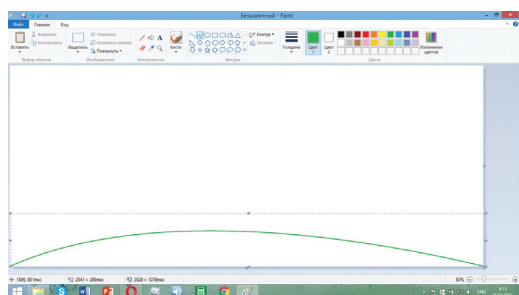
Энди компьютерда учаётган шарнинг тасвирини чизамиз. Бундай тасвир **компьютер графикаси** деб аталади.

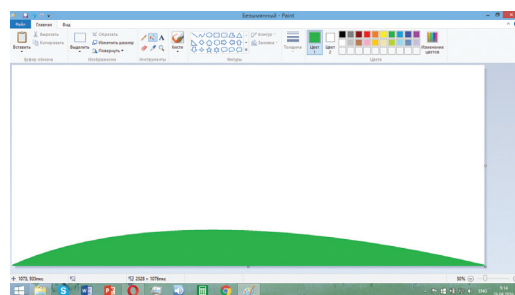
Сиз компьютерда расм чизиб кўрганмисиз? Компьютер графикаси сизга нима учун ёқади?

Компьютерда расм чизиш учун Paint дастуридан фойдаланамиз. Ушбу дастур Windows дастурий таъминотининг «Стандартли» бўлимига киритилган.

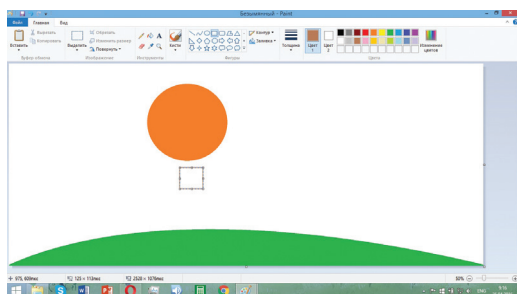
Расмнинг бажарилиш кетма-кетлигига қаранг.

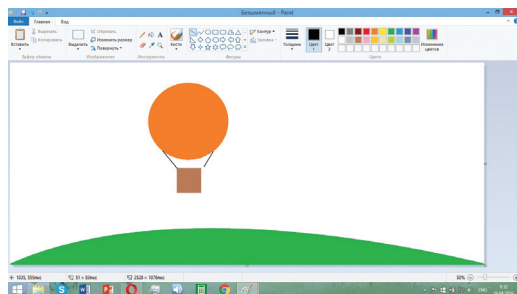
1

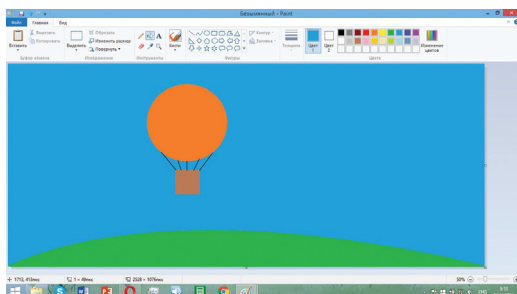
2

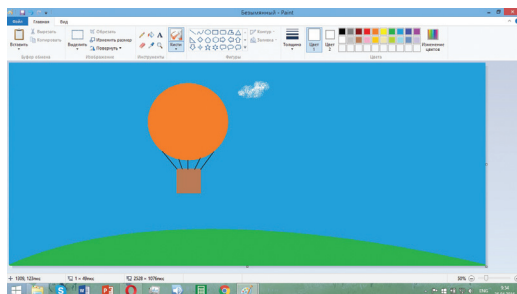
3

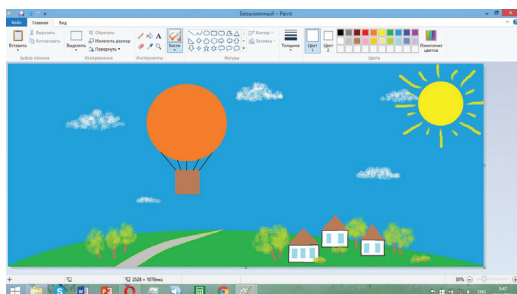
4

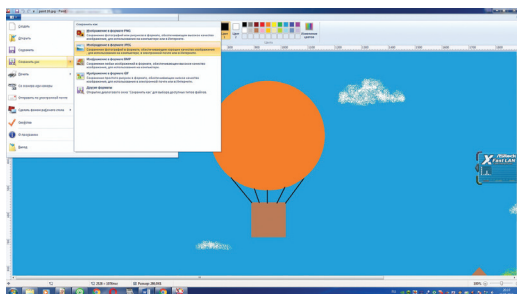
5

6

7

8

Иш дафтарида (72-бет) Paint дастурида берилган дастур қуроллари ва интерфейс билан танишинг.

Компьютер графикаси нима?

Ҳажмли моделлаш. Ҳайвонот боғи

• ёввойи
ҳайвонлар

Сиз ҳажмли моделлаш нима эканлигини билиб оласиз ва картон қоғоздан ҳайвонларнинг моделларини ясашни ўрганасиз.

Барча болалар ҳайвонот боғига боришни яхши кўришади. Сиз у ерда хилма-хил ҳайвонларни кўришингиз мумкин. Уларнинг ичида катта ва кичик, йиртқич ва ўтхўр, иссиқ ўлкаларда ва узоқ шимолда яшайдиган турлари ҳам бор.

Ҳайвонот боғида қандай ҳайвонларни кўргансиз? Сизнинг фикрингизча, ҳайвонот боғи нима учун керак?

Биласизми?

Алмати ҳайвонот боғи 1937 йилда ташкил этилган. Бу ерда жирафа, панда, кийик, фил, айиқ ва маймун каби ҳайвонлар бор. Мушуксимонлар ҳам кўп. Улар: арслон, қоплон, йўлбарс. Ҳайвонот боғига сайёҳлар ва шахар аҳолиси қувонч билан боришади.

Ҳайвонот боғининг асосий вазифаси – йўқолиб кетиш хавфи остида турган ҳамда ноёб ҳайвонларни сақлаб қолиш. Ҳайвонот боғидаги ҳайвонларга тиббий ёрдам кўрсатилади, озиқ берилади. Йиртқичлар ва ноқонуний овчилардан ҳимоя қилинади.

Ёдда сақланг! Ҳайвонот боғидаги ҳайвонларни ғазаблантириш ва уларга овқат бериш мумкин эмас.

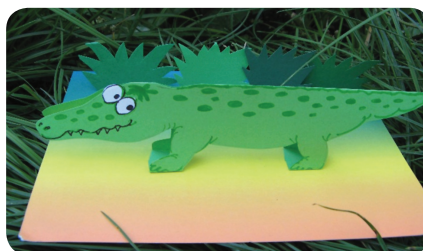
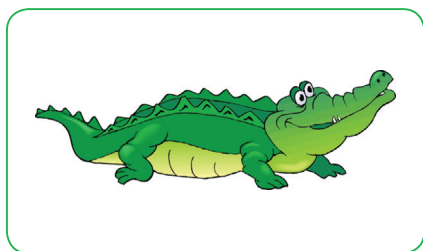
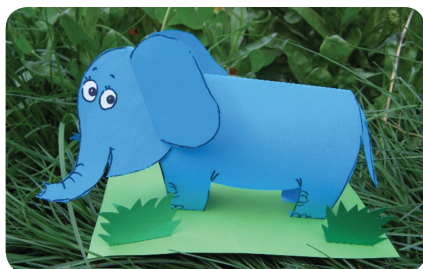
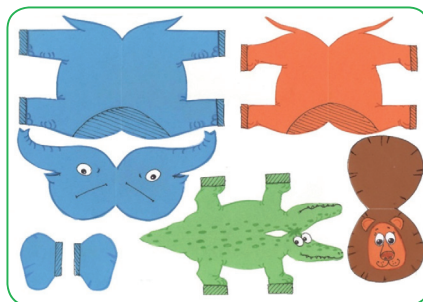
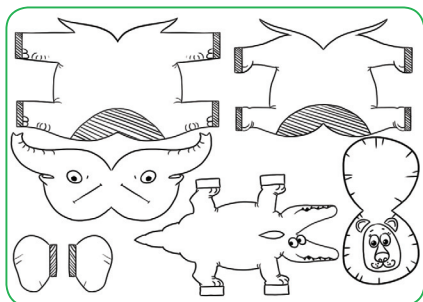
Келинг, қоғоздан ўзимизнинг ҳайвонот боғимизни яратайлик. Бунинг учун ҳайвоннинг танасини моделлаштириш керак.

Моделлаштириш нима эканлигини эсланг.

Ҳажмли моделлаштириш нима эканлигини тушунтиринг.

Ҳайвоннинг моделини картон қоғоздан қандай моделлаштириш мумкинлигини кўринг.

2-иш дафтаридаги топшириқни бажаринг (73–75-бет).

Синфдошларингиз билан биргаликда ҳайвонот боғини яратинг. Ҳайвонларнинг шаклини ясанг.

Қайчи билан ишлаганда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинг.

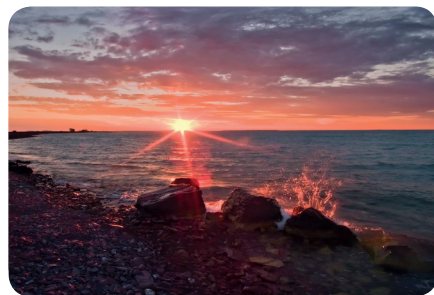

Ҳайвонот боғи нима учун керак?

Ҳайвонот боғида яшовчи ҳайвонлар номини айтинг.

Ўзингизни текширинг

1. Қайси расмда контражур хусусиятлари бор?

2. Ранглар спектрида бир-бирига қарама-қарши жойлашган ранглар қандай аталади?

а) контраст

б) бирикма

3. Компьютерда қандай дастур ёрдамида расм чизиш мумкин?

а) Paint

б) Word

4. Компьютерда расм чизиш қандай аталади?

а) компьютер графикаси

б) фотоколлаж

5. Ҳажмли моделлаш нима?

а) ҳажмли шакллар тайёрлаш

б) кичик расм чизиш

Бизнинг лойиҳалар

Сиз лойиҳа нима эканлигини ва бун
ўзингиз қандай бажаришни билиб оласиз.

Лойиҳа қуйидагиларни кўрсата олади:

- Янги ва қизиқарли нимани ўргандингиз?
- Сиз тўплаган маълумотлардан қандай хулоса чиқардингиз?
- Лойиҳа мавзуси бўйича тадқиқотлар асосида нималар айтиш ва кўрсатиш мумкин?

Лойиҳа учун маълумотни қаердан олиш мумкин?

муаллимдан

**Лойиҳа учун
маълумотларни
қуйидаги манбалардан
олиш мумкин:**

музейдан

китоблардан

ота-онадан

интернетдан

Лойиҳа устида ишлашда аввал иш режасини тузинг. Биринчидан, керакли маълумотларни қаердан олишингизни аниқланг, асосий фикрни ва уни исботлайдиган майда нарсаларни аниқланг. Лойиҳа мавзусини белгиланг. Ва ниҳоят, тадқиқот натижаларини қандай тақдим этишингиз тўғрисида қарор қабул қилинг. Сиз уларни қандай кўринишда тақдим этасиз?

Лойиҳа учун мавзулар

Лойиҳангиз учун қандай мавзуни танлайсиз?

1-чорак
Ўзим ҳақимда

Менинг оилам ва дўст-ларим

2-чорак
Менинг мактабим

Мен туғилган ўлка

3-чорак
Соғ танда – соғлом ақл

Анъаналар ва оғза-ки адабиёт

4-чорак
Атроф-муҳит

Саёҳат

Лойиҳа бўйича тадқиқот натижаларини қандай тақдим эт-
моқчисиз?

Нафис тасвирий
санъат

Графика

Ҳайкалтарошлик

Амалий-безак санъати

Дизайн

Меъморчилик

Компьютер графикаси

Моделлаштириш

Фотосурат

Асосий ранглар: ҚИЗИЛ, ЗАНГОРИ, САРИҚ

Аппликация ясаганда
ранглар уйғунлигига эътибор беринг

оқпуштиқизилзангорисарикъяшил

зарғалдоқбинафшарангкул рангжигар рангқорамогий

Ранглар уйғунлиги жадвали

Асосий ранглар		Уйғун (монанд) ранглар
	қизил	сарикъ, яшил, зангори, қора
	зангори	сарикъ, яшил, могий, қизил
	сарикъ	қизил, яшил, зангори, қора
	яшил	сарикъ, қизил, жигар ранг, зарғалдоқ

Глоссарий

автопортрет	бу рассомнинг ўзини ўзи тасвирлаши
акварель	рангли пигментга гилос қатрони, баъзан эса асал аралашмасидан тайёрланадиган бўёқ. Тез қурийди. У сув билан суюлтирилади ва юпқа қилиб сурилади
акрил бўёқлар	акрил кислотасига асосланган синтетик бўёқ. Тўйинган ранглар ва яхши суртилиши билан ажралиб туради. Тез қурийди, қуёшда қуймайди ва вақт ўтиши билан хира тортмайди
а-ля прима (бир қарашда, дарҳол)	мойли бўёқ ёки акварель билан бажарилган усуллардан бири
анимализм жанри	ҳайвонларни тасвирловчи санъат
аралаш техника	расм ёки сурат бир нечта бадиий материаллар ёрдамида амалга оширилади
асосий ранглар	қизил, сариқ, кўк. Бошқа рангларни ҳосил қилиш учун бу ранглар аралаштирилади, аммо бу рангларни бошқа рангларни аралаштириш орқали ҳосил қилиш мумкин эмас
амалий-безатувчилик санъати	турмушда зарур бўлган буюмлар ва безакларни (идишлар, мебель, меҳнат қуроллари, кийим-кечак, безак буюмлари, ўйинчоқлар ва ҳоказо) безаш санъати
бирикма ранглар	учта асосий рангни аралаштириш натижасида олинган ранг. Сариқ ва кўк рангларни аралаштириш орқали яшил, сариқ ва қизилни аралаштириб зарғалдоқ, қизил ва кўкни аралаштириб бинафша рангни ҳосил қилиш мумкин

безак	ўсимликлар ва ҳайвонлар, табиат ҳодисалари ва одамларнинг ўхшатилган, яъни соддалаштирилган тасвири
графика	санъат асарларининг график материаллари: қалам, кўмир, пат ва тушъ, фломастер, пастель ёрдамида яратилиши
граттаж	«тирнаш орқали чизиш» деб таржима қилинади. Мум ёки ёғли бўрлар қоғоз юзасига қалин қилиб суртилади, устига қора сиёҳ суртилади. Бўёқ қатлами қуриганидан кейин чизма қалин игна, бигиз ёки пат билан чизиб чиқилади
гуашъ	елим ҳамда рангли бўёқ кукунини ва оқ бўёқни аралаштириш натижасида олинган хира ва тўқ рангли бўёқ. Сув билан аралаштирмасдан ёки сув билан аралаштириб бўяш мумкин
доғ	бу турли шакллар, ранглار ва соялар юзасидаги тасвирнинг изи, яъни расмни бадийлаштирувчи восита
дизайн	инсон атрофидаги нарсаларни маконда лойиҳалаш
пластилин	лой ва мумнинг қуриб қолмаслигининг олдини олиш учун вазелин ёки мойлар қўшиш орқали тайёрланадиган, моделлаштириш учун мўлжалланган материал
иссиқ ранглار	сарик, зарғалдоқ, қизил ранглар
заргарлик санъати	бадий санъат буюмларини қимматбаҳо ва рангли металлдан, кўпинча қимматбаҳо ва рангли тошларни кўплаб қўллаш орқали ясаладиган амалий-безак санъати

коллаж	аппликацияга ўхшайди, аммо унда рангли қоғоздан ташқари мато, газета, фольга, журнал фотосуратлари, қуритилган ўсимликлар, қушларнинг патлари ва бошқа нарсалардан фойдаланиш мумкин
композиция	санъат асарининг таркибий қисмларининг яхлитликни сақлаб қолиш билан бирга ўзаро боғлиқликда жойлашуви
колорит	ранглар бирикмаси, уларнинг бир-бирига уйғунлиги, ҳамоҳанглиги. Колорит илиқ ёки совуқ бўлади
кўргазма	оммавий томоша қилиш учун намоёништирилган санъат асарлари тўплами
контраст	ранглар спектрида бир-бирига қарама-қарши жойлашган ранглар. Масалан: яшил-қизил, сариқ-мовий сиёҳ, кўк-тўқ сариқ
меъморчилик	одамларнинг ҳаёти ва фаолияти учун зарур бўлган бинолар ва бошқа объектларни лойиҳалаш ва қуриш санъати
меъморчилик модели	лойиҳалаштирилган қурилишнинг меъмор томонидан бажарилган уч ўлчамли тасвири
меъмор	бино ва иншоотларни лойиҳаловчи касб эгалари
натюрморт	тасвирий санъатнинг атрофдаги нарсаларни умумий тўпга бириктириб тасвирлайдиган бадиий санъат жанри
нафис санъат	асарлар бўёқлар ёрдамида яратиладиган санъат тури
«нам» расм	акварель билан намланган қоғоз юзасида расм чизиш техникаси

оддий қалам	асоси графит ва юмшоқ лойдан иборат восита. Қаламнинг сифатини унинг сиртидаги ёзувдан аниқлаш мумкин: Т – «қаттиқ», 2Т – «икки ҳисса қаттиқ», 3Т – «жуда қаттиқ». Бундай қаламлар жуда аниқ из қолдиради. М – «юмшоқ», 2М ва 3М – «жуда юмшоқ» ва қаламлар расм чизганда қалин ва хира из қолдиради
паспарту	фотосуратларни жойлаштириш ва уларни осиб қўйиш учун мўлжалланган рамка ёки қоғоз
нақш	ўсимлик ва ҳайвонларнинг, табиат ҳодисалари ва одамларнинг ўхшатилган, яъни енгиллаштирилган тасвири
пастель	графикада ишлатиладиган бадий материал. У кўпинча бўр бўлаклари кўринишида ишлаб чиқарилади. Қуруқ пастель оз миқдордаги елим ва бўр асосидан иборат. Пастель енгил, дағал из қолдиради, уни аралаштириш мумкин
пейзаж	табиат кўринишини акс эттирувчи графика ёки нафис тасвирий санъати асарлари
пуантилизм	расм қисқа суркалган нуқта ёки тўртбурчак шаклида чизилади
портрет	инсоннинг хатти-ҳаракатларини, баъзан эса кайфиятини акс эттириб, уни тасвирлаш
рангшунослик	ранг ҳақидаги фан
рангли қаламлар	асоси рангли бўёқлардан, боғловчи моддадан, лойдан ясалган ўқув қуроли. Қаламнинг асоси турли хил рангли бўлади. Қаламнинг турли рангларини босиш кучини ўзгартириш орқали ҳосил қилиш мумкин

рельеф	ярим ҳажмли тасвир. Ҳайкалтарошлар ва рассомлар ўз асарларида кўп фойдаланадилар
совуқ ранглар	зангори, кўк, бинафшаранг
сюжетли расм ёки сурат	Бир воқеани тасвирий санъат орқали ҳикоя қилиш
сюжет	рассомнинг асарида тасвирланган воқеани тасвирий санъатда шундай аташади
сюжетли композиция	асарнинг таркибий қисмларини ўзаро бир-бирига боғлаб, қисмларнинг ҳар бирини узвий боғлиқликда жойлаштириш
табiiй материаллар	барглар, гуллар, ёнғоқ, игнабаргли дарахтлар, дарахт пўстлоғи, донлар, патлар, ўтлар, тухум қобиғи, сомон, дарахт илдизи каби табиатда мавжуд бўлган нарсалар
тус	рангнинг ёрқинлиги ва тўйинганлиги. Очиқ тусдаги рангларни бўяш сув аралаштириш орқали ёки оқ бўёқ қўшиш орқали олиш мумкин бўлса, қуюқ хира рангларни олиш учун қора бўёқ қўшилади
фазовий жисмлар	бинолар, машиналар, кийим-кечак, идиш-товоқлар, мебель каби уларни ўраб турган ва эҳтиёжга зарур нарсалар
фактура	тасвирий санъатда бадиий асар бетининг турли хил хусусиятларини намоиш этадиган ёки қайта ишлайдиган санъат
фон	қоғознинг бутун юзасини текис мўйқалам билан бўяш. Ранг беришни битта ранг билан ҳам, бир нечта ранг билан ҳам амалга ошириш мумкин

фломастер	асоси очик рангли сиёҳга тўйинган ва қуриб қолмаслиги ҳамда қўлни бўямаслиги учун пластмасса билан қопланган қурол
фотоколлаж	фотосуратлар бир-бирининг ёнига жойлаштирилган ёки бир-бирининг устига қўйиб ясалган композиция
экспонат	музей ёки кўргазмага қўйиладиган буюм
экспозиция	музей ёки кўргазмага қўйиладиган материалларнинг, бадий санъат асарларининг ва бошқа буюмларнинг муайян тизимга эга бўлган жойлаштириш тартиби
юмалоқ ҳайкалтарошлик	Ҳар томондан кўриш мумкин бўлган ҳайкал тасвири
қўшимча материал	қошиқ, лycopча, қисқич, ип, қутилар, эски пайпоқлар каби кундалик ҳаётда фойдаланадиган буюмлар
қуриш	бирор нарсанинг тузилишини, моделини яшаш
ҳайкал	пластилин, лой, тош, ёғоч, металл сингари ҳайкалтарошлик материалларидан ясалган ҳажмли тасвир

Фойдаланилган адабиётлар

1. Антология искусства Казахстана. Живопись. Фотокнига. – Алматы: ТОО «Тау Кайнар» (Редакция «Золотая книга»), 2004.
2. *Бялик В.* История русской живописи в шедеврах Третьяковской галереи. Книга с наклейками для детей и взрослых. – М.: Азбука-Аттикус, 2018.
3. *Веселов А.В., Позднякова А.В., Тимофеева Е.Н.* Настольная книга юного художника. – СПб.: Союз художников, 2020.
4. *Воловик А.Ф.* Всё о рисовании. – М.: Астрель, АСТ, 2000.
5. Государственный музей искусств Республики Казахстан имени А. Кастеева: фотоальбом. – Алматы: Атамұра, 2003.
6. Государственный музей искусств Республики Казахстан имени А. Кастеева: фотоальбом. – М.: Белый город, 2004.
7. Государственный музей искусств Республики Казахстан имени А. Кастеева: альбом. – Алматы: Полиграфкомбинат, 2015.
8. *Дешар М.* Art Play. Игра в искусство рисования. – М.: Азбука-Аттикус, 2017.
9. *Крепон С.* Всё самое-самое! 10 шедевров в картинах и комиксах. – М.: Clever, 2018.
10. Музеи Казахстана: сборник. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2009.
11. *Сокольникова Н.М., Ломов С.П.* Изобразительное искусство для детей. Виды и жанры изобразительного искусства. – М.: АСТ, 2009.
12. 100 шедевров искусства Казахстана. Живопись. Скульптура. Графика. – Алматы: ИД «Жибек жолы», 2013.
13. *Триггс Т., Фрост Д.* Школа искусств: 40 уроков для юных художников и дизайнеров. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2018.
14. *Хокни Д., Гейфорд М.* История картин для детей. – М.: Музей современного искусства «Гараж», 2019.

МУНДАРИЖА

Ҳурматли ўқувчи!.....	3
Буни билиш керак.....	4

ЎЗИМ ҲАҚИМДА

1. Менинг ижодий устахонам	10
2. Портрет. Бу – мен	12
3. Иссиқ ва совуқ ранглар. Рангларнинг кайфиятга таъсири..	15
4. Мен кузатувлар олиб боришни ўрганаман	18
Ўзингизни текширинг	21

МЕНИНГ ОИЛАМ ВА ДЎСТЛАРИМ

5. Оригами. Менинг бувим.....	24
6. Оригами. Менинг бобом	27
7. Эскиз. Менинг дўстларим	30
8. Натюрморт. Оилавий байрам	32
Ўзингизни текширинг	35

МЕНИНГ МАКТАБИМ

9. Сюжетли композиция. Танаффусда	38
10. Қуриш. Менинг мактабим	41
11. Турли хил нарсалардан буюм ясаш. Қаламдон.....	44
12. Паспарту. Мактаб кўргазмаси	48
Ўзингизни текширинг	51

МЕН ТУҒИЛГАН ЎЛКА

13. Пейзаж. Мен яшайдиган ўлка.....	54
14. Қоғоз рельефи техникаси. Ирмоқ	56
15. Аралаш техника. Қор ва совуқ.....	59
16. Бинони лойиҳалаш. Шаҳар (қишлоқ).....	61
Ўзингизни текширинг	63

СОҒ ТАНДА – СОҒЛОМ АҚЛ

17. Қуруқ пастель билан расм чизиш усули. Яхмалакда.....	66
18. Пуантилизм. Тўплар	69

19. Ҳаракатдаги танани тасвирлаш. От ўйинлари.....	71
20. Ҳайкал яшаш. Футболчи	73
21. Ҳаракатланувчи шаклни яшаш. Спортчи	75
Ўзингизни текширинг	77

АНЪАНАЛАР ВА ОҒЗАҚИ АДАБИЁТ

22. Сюжетли композиция. Наврўз	80
23. Миллий идиш-анжомлар яшаш санъати	83
24. Амалий-безак санъати. Заргарлик буюмлари.....	86
25. Ўтов макетини яшаш.....	89
26. Амалий-безак санъати. Бувимнинг текемети	91
Ўзингизни текширинг	95

АТРОФ-МУҲИТ

27. «Нам қоғозга расм чизиб» усули. Боғ гуллари.....	98
28. Граттаж. Дарахтлар.....	100
29. Анималистика жанри. Менинг сеvimли жониворим	102
30. Фактура. Қушлар – бизнинг дўстимиз	104
31. Қўшимча материаллар билан ишлаш. Қўзичоқ тасвирини яшаш.....	106
Ўзингизни текширинг	111

САЁҲАТ

32. Контраст ранглар. Балхашда оқшом.....	114
33. Компьютер графикаси. Ҳаво шарида саёҳат.....	116
34. Ҳажмли моделлаш. Ҳайвонот боғи.....	119
Ўзингизни текширинг	122
Бизнинг лойиҳалар.....	123
Глоссарий	127

Оқулық басылым

**Королькова Нина Александровна
Жолдасбекова Сауле Абдразаховна
Мадиева Дина Полатовна**

БАДИЙ МЕҲНАТ

Бошланғич таълим босқичининг
2-синф ўқувчилари учун дарслик

(ўзбек тилинде)

Ўдискер / Методист – *Ф.Л. Лекерова*
Редакторы / Редактор – *Л.С. Ахметова*
Дизайн – *Е.С. Жузбаев*
Суретін салған / Художник – *Б. Булатов*
Мўқаба / Обложка – *Е.С. Жузбаев*
Беттеуші / Верстка – *Д.А. Кайыршаева*

Мәтінін ӯзбек тилине аударғандар *М. Алимкулова, М. Мусаева*
Ўзбек мәтінін компьютерде беттеген *Г.Ә. Өтенова*

ИБ №4538

Басуға 23.08.2022 ж. қол қойылды. Пішімі 70×100 ¹/₁₆. Офсеттік басылым.
Баспа табағы 8,5. Шартты баспа табағы 11,05. Өріп түрі «DS SchoolBook».
Таралымы 9000 дана. Тапсырыс №

ISBN 978-601-200-796-1

9 786012 007961

Қазақстан Республикасы,
«Алматыкітап баспасы» ЖШС
050012, Алматы қ., Жамбыла көшесі, 111,
тел. (727) 250 29 58; факс: (727) 292 81 10.
e-mail: alkitap@intelsoft.kz

«Жазушы» баспасы
050009, Алматы қ., Абай даңғылы, 143,
тел. (727) 394 41 55; факс: (727) 394 41 64.
e-mail: zhazushi@mail.ru